

Eesti Kunstiakadeemia Restaureerimisteaduskond
Arhitektuuri konserveerimise ja restaureerimise täiendkoolituskursus

Madis Roosalu

„Viljandi lennukitehas“

*End H.Ungern-Sternberg ja Ko Mehaanika Töökojad,
end. Talleksi Viljandi Masinatehas*

Hariduse 12a, Viljandi

ajalooline ülevaade, iseloomustsu ja tehniline seisund ning
ettepanekud edasiseks kasutamiseks

Tallinn 2007

Sisukord

1. Ajalooline ülevaade.....	3
2. Objekti iseloomustus ja tehniline seisund	8
3. Ettepanekud hoone hooldamiseks ja edaspidiseks kasutamiseks.....	10
4. Lõppsõna	12
5. Kasutatud allikad ja kirjandus	13
5.1. Trükised.....	13
5.2. Kogud:.....	13
6. Lisad	14
6.1. Fotod.....	14
6.2. Joonised.....	20

1. Ajalooline ülevaade

Sissejuhatus. Kultuuriväärtuste riiklikus registris numbri 14723 all seisab: „**Viljandi lennukitehase hoone, 20.saj. I pool.** Viljandi maakond, Viljandi linn, Hariduse 12a”. Iseenesest küllaltki ambitsioonikas nimetus, arvestades, et nõukogude okupatsiooni ajal oli eestlastele lennundusega tegelemiseks enam-vähem vaid üks võimalus – osta Aerofloti kassast pilet mõnele NSVL-i siseliinile. Ega ei saa ka praeguse „õhuasjanduse” arengu üle Eesti Vabariigis liiga suurt rõõmu tunda. Rahvuslikul lennufirmal on suuri raskusi oma viie lennukiga lennugraafikus püsimisel, õhujõud riigil sisuliselt puuduvad ning kogu eufooriliselt alanud lennuasjanduse arengut varjutavad õnnetused, millest mõne aasta tagune soomlaste kopterihukk Tallinna lahes oli kõige ohvriterohkem ja maailmas kõlapinda leidnum. Eks ole lennukitööstus kogu maailmas viimase veerandsajandi jooksul arenenud, tootmisharu teadusmahukuse ja tehnoloogilise keerukuse tõttu, üksikute suurte tegijate suunas. Nii võibki maailma lennuväljadel kohata vaid kümmetkonda lennukimarki, millel tegelikult pole ei rahvust ega kodumaad – tootjaks lihtsalt globaalne kontsern. Sellises valguses tekitab oma lennukitehas loomulikult elevust, isegi kui see on vaid rida muinsusregistris.

Hariduse 12a – Viljandi mõisa õllekelder. „Lennukitehase” põhjapoolse hoone (valminud 1937-39) soklikorruse sees peitub hästi säilinud võlvitud õllekeldri kehand. Kahjuks pole olnud võimalik täpselt kindlaks määrata nimetatud hoone ehitamise täpset aega ja otstarvet. 1860. aasta nimekiri Viljandi mõisa hoonetest sisaldab järjestikku selliseid hooneid nagu: „õllekoda ja pesuköök, jääkelder”¹. Mainitakse veel ka rentnikule kuuluvat „teist keldrit”. Kus nimetatud hooned täpselt paiknesid jääb siiski arusaamatuks, lokaliseerimisel ei ole abi ka 1860. aastal J.F.Güntheri koostatud plaani koopiast. Järgmine põhjalikum nimekiri mõisa hoonetest on koostatud 1915-1918² ning see sisaldab 59 hoone hulgas ka: „nr 52 kivist, pappkatusega õllekoda” ning „57. kivist, puukatusega õllekelder”. 1919. aastal riigistas Eesti Vabariik Viljandi mõisa, selle maad liideti Viljandi linnaga ning mõisa häärber („Uus loss”) läks riigi kasutusse. Valuoja ääres asunud mõisasüdame tootmis- ja abihoonetes hakati aga tegelema ettevõtlusega. Meid huvitaval krundil (alates 1930ndatest aadressiga Mõisa tee 12, millest hilisem Hariduse 12a moodustab umbes poole) asusid erinevate ettevõtjate õlle, limonaadi, vahujookide ja veini tööstused. Aadress-raamatute järgi vastavalt:

---

¹ End. Viljandi mõisa peahoone ehitusajalooline õiend. Tallinn 1994 Koostajad: M.Eimre ja A.Lass. Lk 10 (Muinsuskaitse Ameti Arhiivis)

² Samas Lk 25

1925 – M.Univer ja Ko õlle-, limonaadi ja vahujookide tööstus (aadressiks veel lihtsalt Viljandi mõis);

1926-27 – Viljandi õllevabrik OÜ. Õlle- limonaadi- ja vahujookide tööstus.

1929-30 ja 1932 – andmed ettevõtjate kohta puuduvad.

1934-35 – Jaan Ebber. Mineraalvete tehas. Mõisa tee 12; A.Köpmann ja Ko. Veinitehas. Mõisa tee 12. Lisaks 1934. aasta telefoni raamat mainib Mõisa tee 12 asuvat „Õlledadu”.

1936-37 – Jaan Ebberi limonaaditehasele lisandub 1936 aasta telefoniraamatus Heinz Ungern-Sternbergi ja Ko mehaaniline töökoda, mis saab omale ka varem „Õllelaole” kuulunud Viljandi telefoninumbri 1.

1938-39 – H. Ungern-Sternberg ja Ko. Mehaanika ja autotööstus; Jaan Ebberi õlledadu ja limonaaditööstus.

H.Ungern-Sternbergi maatehinguid ei ole täpselt uuritud, kuid kusagil 20ndate lõpus ja 30ndate alguses õnnestus tal oma valdusesse saada nii mõnedki, nüüd juba Viljandi linnas paiknevad, endised mõisamaad.

H.Ungern-Sternbergi garaaž (1930). Igal juhul sai Heinz Ungern-Sternberg 27. septembril 1930. aastal Viljandi linnapealt August Maramaalt nimelise viseeringu insener F.Werncke projektile, mille järgi ta võis Mõisa tee 12 asuva õllekeldri ette ehitada autokuuri (kasulik pin 99m²) koos töötoaga³. Joonis sisaldab lisaks kahele vaatele ja põhiplaanile ka 1:1000 mõõtkavas situatsiooniplaani, kuid viimane ei kajasta kahjuks õllekeldri taha jäävat ala.

„Lendav Mulk” (1933-34). 1934. aastal andis legendaarne Viljandi linnapea August Maramaa välja kitsukese brošüüri „Viljandi”⁴ linna külastavatele turistidele. Brošüür sisaldas mitmeid Viljandi huviväärsuseid pidi kulgevaid teekondi. Lisaks ajaloolistele ja looduskaunistele paikadele olid nimekirja lülitatud ka Viljandi uus lennuväli tikuvabriku tagusel väljal ja H.Ungern-Sternbergi töökoda aadressil Mõisa tee 12. Viimast nimetab A.Maramaa otsesõnu lennukitehaseks ja loetleb ülesse seal seni valmistatud 2 mootor- ning 4 purilennukit. Lennuvälja angaarist kirjutades mainib ta samuti seal hoitavaid lennukeid (1 mootor- ja 4 purilennukit) ning kordab, et need on kõik konstrueeritud ja ehitatud H.Ungern-Sternbergi lennukitehases Viljandis. Lisaks sisaldab nimetatud brošüür veel kaks, hiljem palju kasutatud, fotot Viljandi lennukitest. Ühel neist on näha Viljandi lennukuuri ees seismas kaks

---

³ Joonis (M 1:100) Viljandi Muuseumi kogus.

⁴ August Maramaa. Viljandi. 1934, Viljandi: Viljandi Linnavalitsus.

monoplaani ning pildiallkiri ütleb järgmist: „Viljandis projekteeritud ja ehitatud mootorlennuk nr. 2 (1934). Lennukuuri ees mootorlennuk nr. 1. (1933)”.

Kus täpselt ja kui palju ning millises ulatuses Viljandis lennukeid valmistati on siiski ebaselge. Üldiselt piirduvad kõik allikad A.Maramaa pakutud numbrite 2+4 refereerimisega. Kahjuks ei ole Viljandis valminud kõige nimekam Sakala Õhuasjanduse Ühingu lennukeist „Lendav Mulk” (ES-LDM; Konstruktorid: V.Post, O.Org ja R.Neudorf; Eesti Õhu- ja Gaasikaitse Liidu töökoda Tallinnas Ülemistel. 1934)

Viirastuslik lennukitehas. Tänapäevaks on kahjuks ebaselge, kus kohas siis täpselt H.Ungern-Sternberg oma lennukeid ehitas. Kõige tõenäolisemalt seda hoonet enam algkujul olemas ei ole. Tehase praegune hoone koosneb tegelikult kahest, algselt eraldi asetsenud tiivast. Põhjapoolne, õllekeldril paiknev 2 korruseline, mehaanikatehas oli 1937 aastal alles kavandamisel ning selle ehitamise käigus lammutatud garaaž oma 7,5x7,5m põrandapinnaga jääks korraga 3 lennuki ehitamise tarvis kindlasti kitsaks.

„Suur kuur”. Kahjuks puuduvad igasugused andmed tehasekompleksi lõunapoolse osa ehitamise kohta. Ühel Viljandi muuseumi kogust pärineval fotol, mis võetud Valuoja vastaskaldalt, on uue tehase taga näha võrdlemisi suur, ühekorruseline, iseloomuliku mansardkatusega hoone, mille pikiküljel võib aimata suurte akende rida. See on ilmselt sama hoone, mida on kujutatud fragmentaalselt (ristlõige ja korruste plaanid) ka 1953. aastal valmistatud „Viljandi rajoonidevahelise kapitaalremonttöökoja” inventariseerimisplaanil ning tähistatud kui laohoone. Tegelikult esineb kõnesoleval kohal olemasolev hoone ka 1937. aasta daatumitega uue tehasehoone mõlema projekti variandi asendiplaanidel 1:1000. Ühel neist märgistusega „kuur”. Hoone mõõtmed langevad enamvähem kokku 1953. aasta inventeerimisjoonisel antutega (ca 18x28,5 m). Vaatamata katust kandvale fermkonstruktsioonile, mis lubaks sillata kogu hoone ilma vahepealsete tugedeta, on 1953. aasta joonisel näha, et „kuur” on jagatud vaheseintega mitmeks väiksemaks osaks. Hoonele olid veel iseloomulikud suurte aknaavadega paksud maakivist otsamüürid, mis on suures osas tänaseni säilinud. Külgliseinad olid kergkonstruktsioonis – 26 cm paksune vahetäitega topeltlaudis. Lõunapoolsele hoonele on veel iseloomulik üle 4 meetri kõrgune kelder, mis maapinna profiili tõttu asub kolmest küljest maa sees, samas kui põhjakülg on vaba ja sisaldas tuulekojaga suurt väravat. Tänapäevaks on lõunapoolne hoone liidetud põhjapoolsega läbi kahekorruselise juurdeehituse. Kelder on säilinud enamvähem sellisena nagu ta on 1953. aasta joonisel. Hoone iseloomulikust põhikorrusest on aga säilinud vaid osa maakivist otsaseintest. Külgliseinad ja katusekonstruktsioon on täielikult asendatud ja hoone välisilmet põhjalikult muudetud.

Lennukitehasest saab bussivabrik. Nagu öeldud, ei ole täpselt teada kui palju ja kui kaua Ungern-Sternberg lennukite ehitusega tegeles. Võimalik, et probleemid lennukõlblikkuse tunnistuse saamisel tema töökojas ehitatud mootorlennukile, jahutasid lennuehituse indu tunduvalt. Igal juhul asuti Valuoja kaldal 1937 või 1938-st aastast usinalt tegelema bussikerede ehitamisega. Buss ehitati Viljandis 1941. aastani ning nende koguhulk jääb kusagil poolesaja kanti. Ainuüksi Tallinna linnale ehitati 1938-1941 aastatel umbes 30 bussi, lisaks Viljandisse (2), Tartusse (4-?), Narva (?), Kuressaarde (1). Tehases oli 30-ndate lõpus tööl üle 60 töölise.

H.Ungern-Sternberg ja Ko mehaanika töökoja projekti kaks varianti. Viljandi Muuseumis on säilinud kaks projektivarianti, mõlemad signeeritud ins. F.Werncke poolt ja dateeritud „V 1937“. Kummaline on aga see, et esimene neist kannab 1937. aasta 30. detsembri kuupäevaga Majandusministeeriumi Tööstusosakonna kinnitust ning teine 1939. aasta juunist-juulist pärinevaid Viljandi Linnavalitsuse ja Majandusministeeriumi Tööstusosakonna aksepte. Võimalik, et ehituse käigus tehti hulk muudatusi, mis hiljem tagantjärele korrektuurprojektiga vormistati.

Sooviti parimat aga välja tuli nagu alati. Projekti kahte varianti võrreldes torkab silma, et teine variant on hoone plaanilahenduste osas läbimõeldum ning täiendatud ruumiprogrammiga. Samas lisab just viimane variant hoonele kõrgemaks kergitatud eterniitkatuse, mis sobib sinna nagu sadul sea selga. Algvariandi fassaadilahendused olid elegantsemad tänu just madalakaldelisele plekkkatusele ja akende horisontaalsele jaotusele, mis hiljem asendati vertikaalse jaotuse lisamisega ruudustikuga.

Nõukogudeaegsed ümber- ja juurdeehitused. Vastavalt Viljandi Maakonna Arhiivi arhiiviteatisel 9. maist 1997. aastast leidub arhiivis Hariduse 12 hoonete eksploatatsiooni andmise akte aastatel 1955-1970 vaid 1957. ja 1961. aastast. Lisaks on teada, et 1962. aastal on eksploatatsiooni võetud silikaattellistest alajaam. 1957.aasta kohta on kaks akti: 1) **Mootorite pesemisruum**, ehitatud 10.05.1956-15.03.1957 osaliselt olemasolevale hoonemahule. Kahekorruselise hoone kubatuur 662 m³, kasulikku pinda 189,19 m². 2) **Katlamaja rekonstrueerimine**, tööd teostatud 15.06.1956-15.03.1957. Keldrikorrusel paigaldati 185 m²-le 3 vedelküttele seadmestatud keskküttekatektelt ning püstitati ka eraldi metallkorsten. Aktist võib välja lugeda, et katlamajaga seoses rajati ka riietusruum, sest puuduste osas on mainitud riietusruumis kappide puudumist.

Seega, 1957. aastal sai tööstushoone uue katlamaja lõunapoolse hoone keldris, kus katlad asuvad tänaseni ja metallkorstna. Mis sai senisest katlaruumist vana õllekeldri keskmises ruumis ei ole teada. Mootorite pesuruumi näol on ilmselt tegemist vaheehituse

ümberehitamisega, mis 1953 aasta plaanil eksisteerib juba ühekorruselisena ning mõnevõrra kitsama põhiplaaniga. Samal plaanil on näidatud ka diagonaalne käik põhja- ja lõunapoolsete hoonete keldrite vahel.

1961. aasta ekspluatatsiooni akti koopiat Viljandi Linnavalitsuse arhiivi kaustas ei olnud ning seega jääb praegu selgusetuks, mida toona tehti. Võib oletada, et just sel aastal leidis aset lõunapoolse hoone ümberehitus.

Hoonete kuuluvus peale 1939. aastat. Viljandi Ungern-Sternbergid, sealhulgas Heinz-Oswald, siirdusid Saksamaale juba esimeste ümberasujate seas 1939. aasta oktoobris. Töökoda anti 7500 krooni eest aastast rendile Viljandi linnanõunik Jaan Mihkelsonile. 1940 ettevõtte natsionaliseeriti.⁵

1944. aastal anti Viljandi Mehaanikatöökoda koos sisustusega Masin-Traktori jaamade kapitaalremont töökojale nr. 2. 1952-1960. aastal liideti Viljandi Mehaanikatehas 1956. aastal moodustatud Tallinna Ekskavaatoritehasega, mis aastast 1975. kandis nime tootmiskoondis „Talleks”. 1993. aastal erastas Eesti Vabariik Tootmiskoondis „Talleksi” varad AS-le Eesti Talleks. Oktoobris 1993 moodustati Viljandi Masinatehase baasil AS Eesti Talleks tütarettevõtte E.T. Viljandi AS.

---

⁵ <http://www.eag.unicweb.ee/ewkeretehased.html>

2. Objekti iseloomustus ja tehniline seisund

Viljandi Mehaanikatehas paikneb looduskaunis kohas Viljandi Lossimägede küljel, Valuoja järsul kaldal. Asukoht seab hoonetele vastutusrikka ülesande – asudes Hariduse tn. sirge lõpus lõpetab Mehaanikatehas Hariduse tänava vaatesihi, mis algab teiselpool Vaksali tänavat Pauluse kiriku juurest kõrgendikult.

Välimuselt ei ole hoonetekompleks just kõige atraktiivsem. Seda peamiselt nende praeguse heakorrastamise tõttu. Tegelikult on kogu kompleks aja jooksul kerkinud küllaltki ratsionaalsetel kaalutlustel ja odavalt.

Kompleksi dominandiks on kahtlemata funktsionalistliku vungiga kurvikas mehaanikatöökoja hoone aastast 1937-39. Tööstushoonele kohaselt on arhitektuurikeel robustne, välisviimistluseta fassaadidel sekundeerivad lintakendest unistavatele aknaridadele krohvimata seintesse sulatatud betoontarindid. Suurest arhitektuurist ei saa siin rääkida, sest provintsilinna ehitusinseneri koostatud lihtne ajastustiilne projekt on ilmselt tellija nõudmisel ära lõrtsitud ning teostatud mõningase hoolimatuse ja pisut küündimatult. Kuid see kõik on andestatav, arvestades hoone vernakulaarset loomust. Just sellisena see lihtne ehitus esindabki oma ajastut ja selle mõtet.

Nõukogude aegsed lihtsad ja ilmetud juurde- ning ümberehitused ei lase aimata hoonete sisemuses peituvaid üllatusi. Põhjapoolne fungilik tehasehoone varjab enda all maakividest võlvkeldrit (õllekelder), mida ühendab lõunapoolse hoone sakraalselt mõjuva kõrge (üle 4 meetri) keldri arkaadidega riuklik salakäik.

Viimastel aastatel on kompleksis tootmistegevust hakatud kokku tõmbama ja peetakse plaane kolimisest linnaserva. Sellega kaasneb kõikjal kummitav kadu ja lagunemine, millele lisab hoogu möödunud talvel langetatud otsus lõpetada kompleksi keskkatlamaja töö. Sooja toodetakse nüüd vaid kasutuses olevates ruumides lokaalsete kütteseadmetega. See on samm, mis igalt majalt hinge välja lööb – niiskus ja rõskus juba sirutavad oma lagundavaid haarmeid hoone pragudesse.

Suurimaks moonutuseks on hoonekompleksile kunagi **nõukogudeajal paigaldatud uued aknad ja lengid**, mis püüavad olla moodsad omas ajas ega sobitu kompleksiga eriti hästi. Originaalaknaid on õnneks siiski siin seal säilinud üle terve kompleksi. Hoone tagakülje akendest turritavad välja mitmesugused torud ja rennid, mis on olnud kunagi kasutusel ilmselt tootmisjääkide kõrvaldamiseks.

Põhjatiiva tagaküljel leidub veel mitmeid hoone välisseina vastu püstitatud lihtsaid rajatisi, mille katused on aga täiesti korrast ära ja sellest tingituna on need varemeis või kokku varisemas.

Siseruumides avanev pilt on samuti trööstitu. Kõik tootmisruumid on kaetud paksu mustuse ja õlikorraga. Tootmisprotsessi ohtralt kasutatud õlid ning määrded on reostanud ka hoone konstruktsioonid.

Tootmisruumides on tehtud mõningaid ümberehitusi. Käepärastest vahenditest on püstitatud kergseinu. Likvideeritud on I ja II korrust ühendanud, algselt ilmselt metallist, trepp, kuid selle ava on põrandas senini alles. II korruse tsehhi laes asunud valgusšaht on pööningu põrandas kaetud laudadega ning valgusava klaaskate on asendatud eterniidiga. Šahti konstruktsioonid pööningul on säilinud. I korruse tsehhi tagaseinas paiknenud kolm väravat on muudetud akendeks. Lõunaküljele nõukogude ajal lisatud juurdeehituse etapid hoonet oluliselt muutnud ei ole, sest juurdeehitus on seotud Mehaanikatöökojaga läbi selle seinas algselt eksisteerinud suurte väravate (nii I kui II korrusel). Ainult II korrusel on üks kitsam aken muudetud aknaaluse seinna lammutamise teel ukseks.

Eelmisel talvel hooneid enam ei köetud ning see tõttu annab tunda ruumides valitsev rõskus.

Hoonestu **katust** on eterniidist, ehk nagu algses (2. versioon) projektis ette nähtud asbestsemendist. Läbijookse pööningul näha ei olnud. Katust on vastavalt vajadusele parandatud, asendades katkiseid plaate uutega. Puudealusest varjatud asukohast tingitult koguneb katustele aga lehti ja oksid ning seal lokkab sammal.

Kompleksil puuduvad igasugused vihmavee kogumise ja ärajuhtimise süsteemid. Sellest tulenevalt pritsib räästaist tilkuv vesi kõrgele hoone seintele ning soklikorrusel esineb ulatuslikku sammaldumist ja vetikate kasvu. Eriti halb on olukord trepikoja ukse ümbruses.

3. Ettepanekud hoone hooldamiseks ja edaspidiseks kasutamiseks.

Kõigile hoonetele võiks soovida võimalikult pikka iga selles funktsioonis, milleks nad algselt kavandatud on. Aja ja võimaluste ning vajaduste muutudes pole see alati kahjuks võimalik. Käesoleval ajal on sellisesse murdepunkti jõudnud ka Viljandi Mehaanikatehase hoonestu. Täna toimub metallitöötlemine sellel kinnistul veel viimaseid päevi. Hoone omanikel on kavas tootmine Hariduse 12a krundilt välja viia ning asendada see muu tegevusega, mis Viljandi kontekstis oleks majanduslikult mõistlik. Praegusest kinnisvara turust johtuvalt nähakse täna eelkõige võimalust eluruumides. Paraku on vana tehasekompleks elamuks kohandamiseks üsna ebamugava planeeringuga. Tavapäraseid ning kinnisvaraarendajatele ja maakleritele meelepäraseid kompaktsed väikekortereid on siia üsna mõistusevastane mahutada. Selle pärast oleks üheks alternatiiviks suuremad, avara planeeringuga studio-korterid, mis ajaloolist tööstuskeskkonda väärtustaks.

Veel parem oleks kui Masinatehase hoonestusse õnnestuks paigutada mingi kombineeritud sisu, mis hõlmaks nii avalikke kui privaatseid ruume. Näiteks bürood ja korterid, lisaks suurematesse keldriruumidesse klubi, studio vm, mis oleks avatud ka väljastpoolt maja tulijatele.

Hetkel on ülesse kerkinud Viljandi Kultuuriakadeemial ühiselamu probleem. Majutada Kultuuriakadeemia tudengeid ja nende tegevusi oleks vanale masinatehasele ja tema omanikele-arendajatele kindlasti väärikas väljakutse.

Sõltumata edasisest tegevuskavast vajab hoone siiski järgmiseid töid:

- 1) Katuste hooldamine, sadevete kogumise ja ärajuhtimise süsteem. Pinnase planeerimine sadevete eemalejuhtimiseks hoone seintest.
- 2) Ventilatsioon ja küte. Kui hoone jääb talveks kütmata tuleb tühjendada kõik veetrassid, et ei tekkiks torude lõhkikülmumist ja lekkeid nagu on juba juhtunud. Hoonet tuleb korralikult tuulutada.
- 3) Õlireostuse ja metallitööstuse jäätmete koristamine. See saab olema ilmselt hoonestu arendajale kõige kulukam ülesanne. Lisaks tsehhides lasuvale ja konstruktsioonidesse imbunud õlidele tuleb ka katlamajas ilmselt tegemist kütteõlist reostatud pinnasega.
- 4) Hoone välisilme korrastamisel tuleks, eriti põhjatiiva puhul, kaaluda **originaali sarnaste akende** kasutamist. Originaalis olid aknaraamid asetatud otse aknaavade betoonlengidesse valatud rantidesse. Aknaraamide pesad on nii sise- kui välisküljel.

Originaal raamid on küll tihedama jaotusega (4x4 püstruutu) hilisematest, kuid siiski valgusjõulisemad kui praegused nn. rootsi aknad.

- 5) **Soojustamine** saab olema keeruline probleem, sest betoon hoone puhul tuleks seda teha väljastpoolt, mis moonutaks aga hoone algset väljanägemist. Samuti tuleb arvestada, et hoonele on iseloomulik akende paiknemine seinä välisperimeetris.

4. Lõppsõna

Nagu eelnevast selgub on Viljandi Mehaanikatehase hooned võetud arhitektuurimälestisena kaitse alla, kuid seda täiesti illusoorsele ettekäändel. „Viljandi lennukitehas, 20 sajandi I pool” on väga pealiskaudne kirjeldus ja kõlbab ehk vaid paiga üldnimetajaks. Kahjuks on kultuuriväärtuste registrist puudu ka mälestise tunnuste kirjeldus. Viimaste kaudu peaks aga just tunnustama arhitektuurimälestise enda väärtusi. Lennukitehas on siiski vaid üks ja tänaseks juba ajalooline legend, mis narratiivina kultuuriväärtuslikku paika kaunistab.

Viljandi Mehaanikatehase jaoks on koitmas uued ja sugugi mitte muretud ajad. Kas on sündimas uued legendid, mis koha ja paiga mällu talletuvad või tulevad igavad ajad tuima majandusliku kalkulatsiooniga, mis tänaseks juba mälestisena tunnustatud paiga pikaks ajaks avalikust kasutusest isoleerivad?

5. Kasutatud allikad ja kirjandus

5.1. Trükised

- Eesti aadress- ja telefoniraamatud: 1925, 1926-27, 1932, 1934, 1934-35, 1936-37, 1938-39 (TLÜ Akadeemilise raamatukogu Baltika kogus)
- **Lendav Mulk.** Sakalamaa Õhuasjanduse Ühingu album. 1935
- August Maramaa. **Viljandi.** 1934, Viljandi: Viljandi Linnavalitsus.
- End. Viljandi mõisa peahoone ehitusajalooline õiend. Tallinn 1994 Koostajad: M.Eimre ja A.Lass. Lk 10 (Muinsuskaitse Ameti Arhiivis)

5.2. Kogud:

- Muinsuskaitse Ameti Arhiiv
- Viljandi Muuseum
- Viljandi Linnavalitsuse Arhitektuuri ja planeerimisosakonna arhiiv.

6. Lisad

6.1. Fotod

Esikaanel: Haridue 12a põhjapoolse hoone põhja fassaad.

Ungern-Sternbergi töökojad 30-ndate lõpul. (Viljandi Muuseumi kogust)

Bussi ehitus Tartu bussifirmale Ungern-Sternberg ja Ko Mehaanikatehases 1937-39

Mercedes-Benz Diesel sašiile. (Rait Priksi kogust)

Viljandis ehitatud Tallinna Linna buss Nr 18 Pirital 1939. aasta juulis. Pilt on kunstlikult värvitud. (E.Olanderi kogu)

Mehaanikatehase arhitektuurne apogee, läänefassaadi sujuv pööre lõunaküljele. Märts 2007
(Priit Roosalu)

Põhjapoolse tehasehoone „paraadna”. Ilmekalt on näha veepritsmetest põhjustatud niiskuskahjustused. Märts 2007 (P.Roosalu)

1957. aasta juurdeehitus „Mootorite pesuruum” Paremal näha liftišaht. Märts 2007 (P.Roosalu)

Ümberehitatud „lennukitehas” ehk lõunapoolne hoone. Praegune hüdrotsilindrite tsehh.
(P.Roosalu)

Vaade lõunapoolse hoone lõunafassaadile. Krohvi alt on paljastunud I ehitusetappi maakivimüürid. Paremases nurgas on säilinud originaaljaotusega aknaraam. (M.Roosalu)

Põhjatiiva idakülg (P.Roosalu)

Hüdrotsilindrite tsehhi suures hallis (lõunatiib) (M.Roosalu)

Originaalne aknaraam põhjatiiva II korruse ümarnurgal. (M.Roosalu)

Põhjatiiva trepikoda (P.Roosalu)

Lõunatiiva keldri arkaadistik (P.Roosalu)

6.2. Joonised

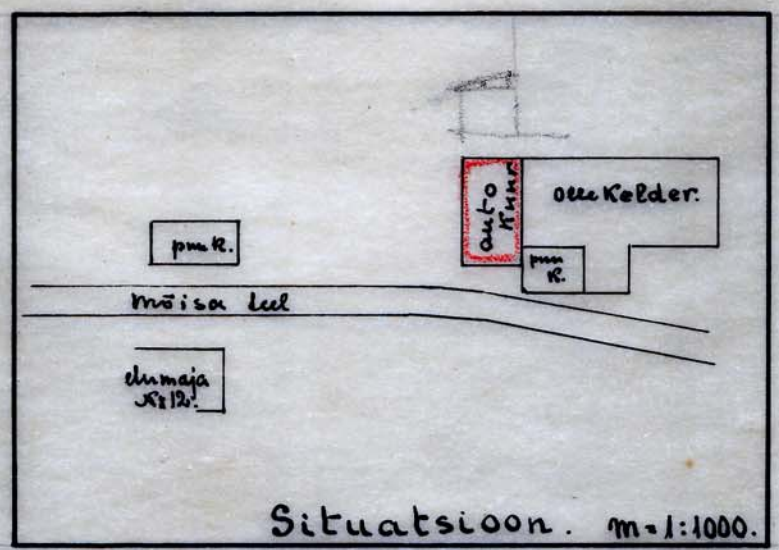
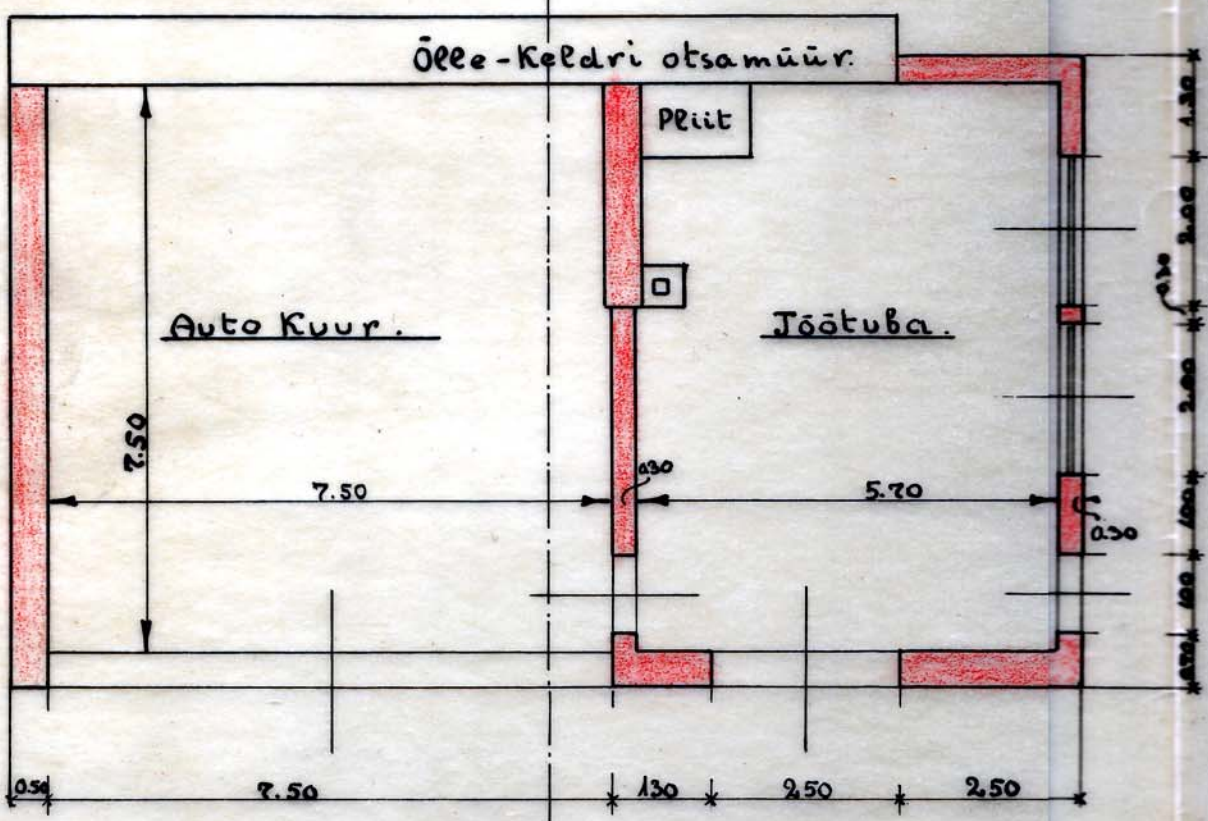
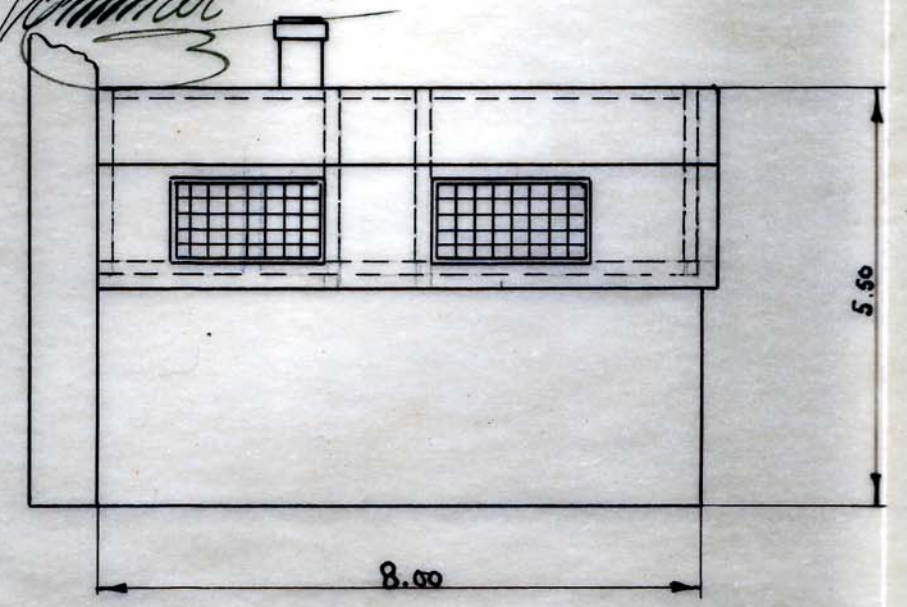
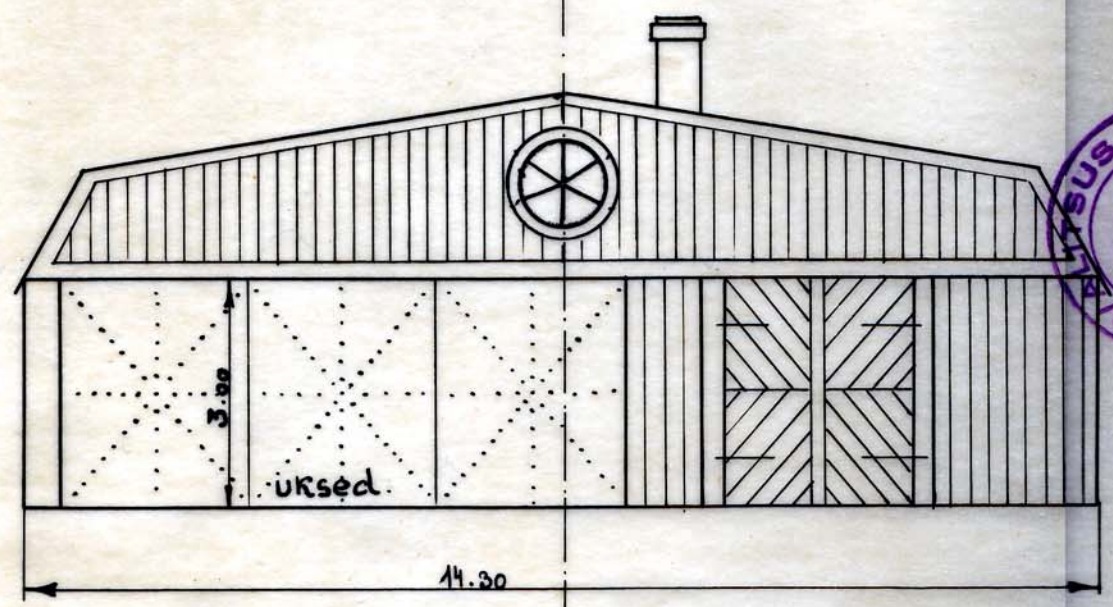
- 1) Insener F.Werncke joonis autokuuri ehitamiseks õllekeldri põhjaküljele. (1930).
- 2) Insener F.Werncke projekt H.Ungern-Sternberg ja Ko mehaanikatöökoja uuele hoonele. Variant 1. (1937)
- 3) Insener F.Werncke projekt H.Ungern-Sternberg ja Ko mehaanikatöökoja uuele hoonele. Variant 2. (1937-39)
- 4) Inventariseerimisjoonised, asendiplaan (1953)
- 5) Asendiplaan (1997)

NB! Kopeeritud joonised ei ole mõõtkavas.

12
1970

V. Gausi brüvralõnne poolt autokuuze kerkimiseks - kerkimiseks
 luba käesoleva plaani järel V. Gausi, tähta tee 12. autokuuze ehitamiseks.
 Alus: Ehitusloa otsus 26. sept. 1970. a.
 Tempelmäär Tohtuõud ja ehitusloa
 V. Gausi, 27. septembril 1970. a. Nr. 1753.

Linnapea: *[Signature]*
 Sekretär: *[Signature]*

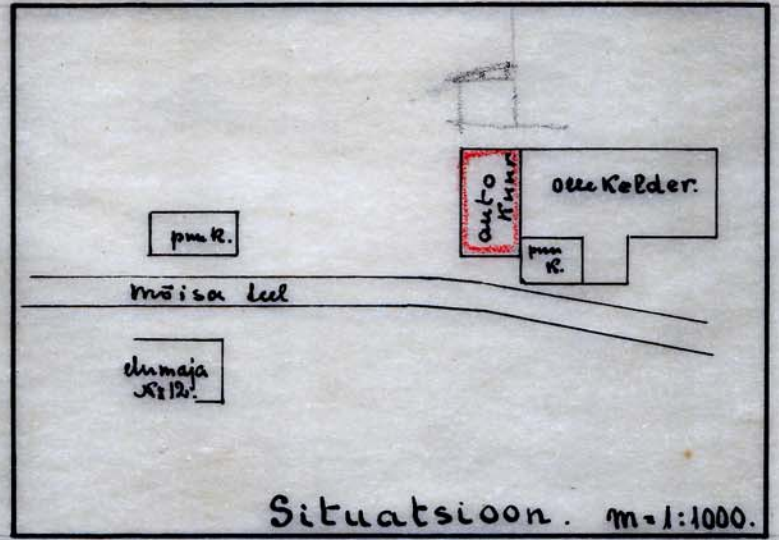
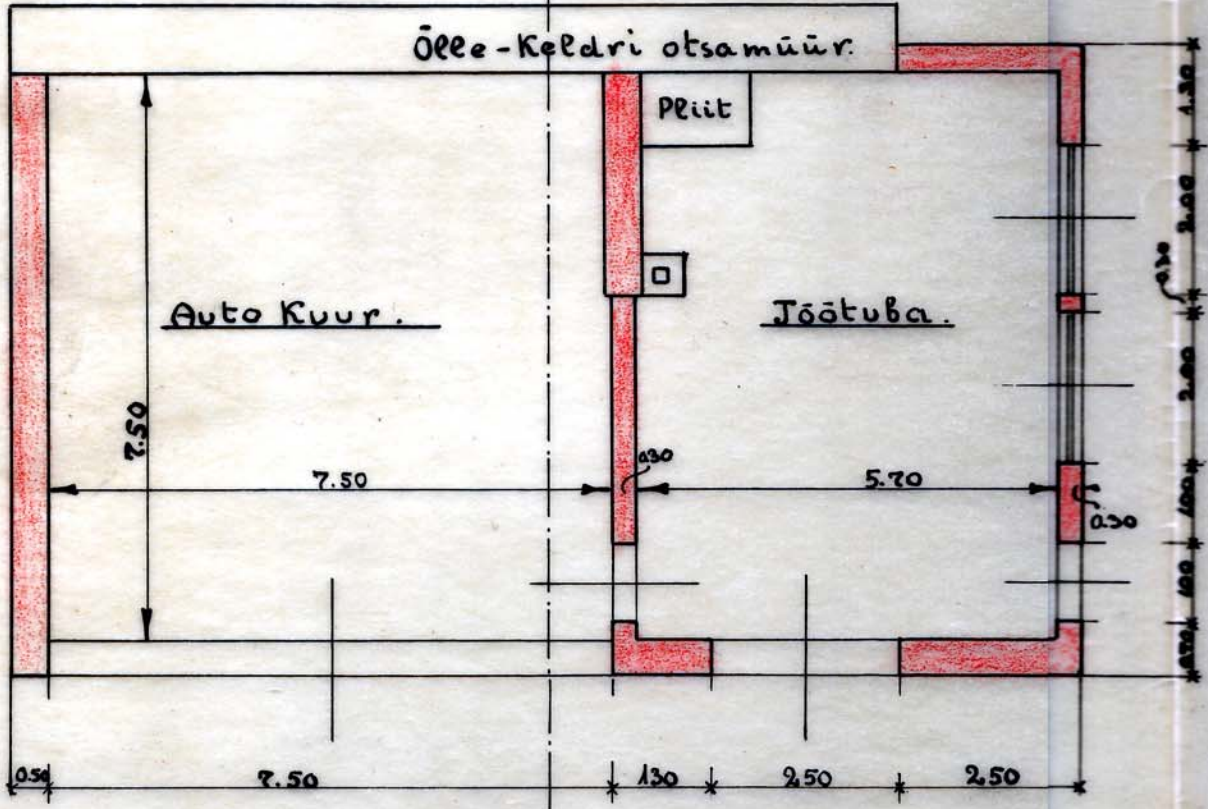
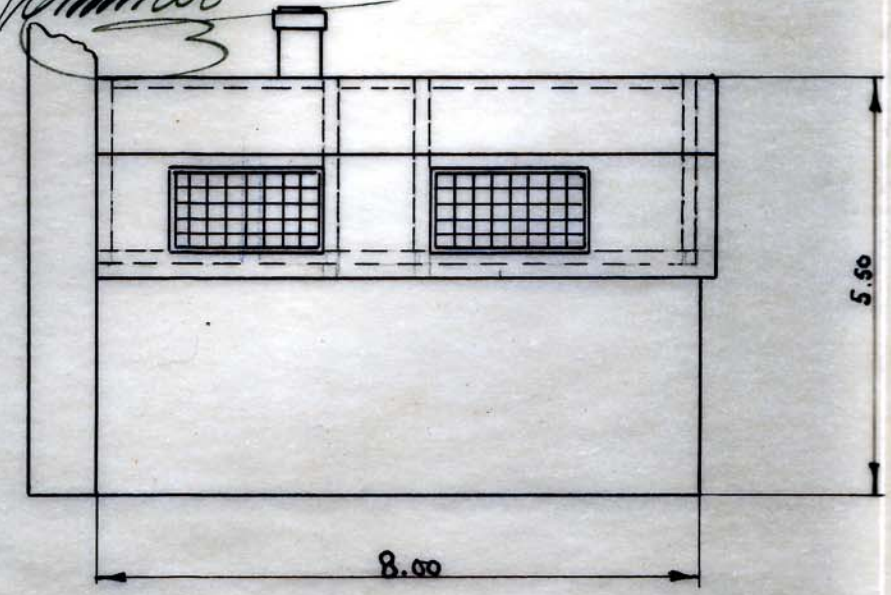
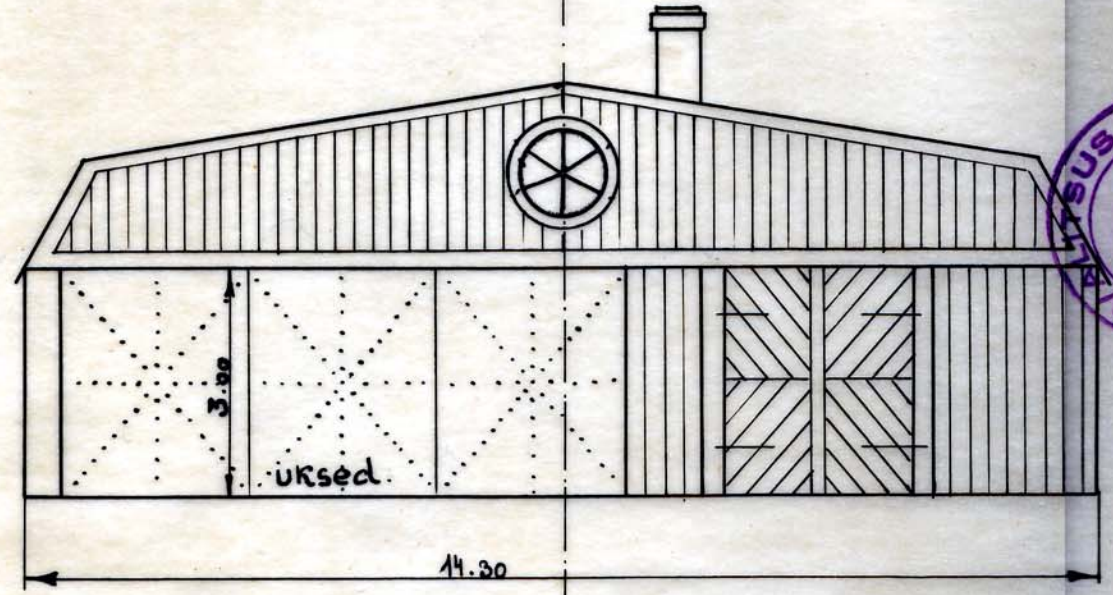
Autokuur
Viljandi Mõisate 12.

M = 1:100 *[Signature]*
 IX. 1970.

Mr. 188

V. Gaudi loomavalituse poolt autokuukslele
luba käesoleva plaani järel V. Gaudi, tähta tee 12. autokuuksle ehitamisega.
Talus: Sõltumatusseisus 26. sept. 1930. a.
Tõepelmuins Tohturid
V. Gaudi, 27. septembril 1930. a. Nr. 1753.

Arhitekt: *[Signature]*
Sekretär: *[Signature]*

Autokuur
Viljandi Mõisateel 12.

M = 1:100 *[Signature]*
IX. 1930.

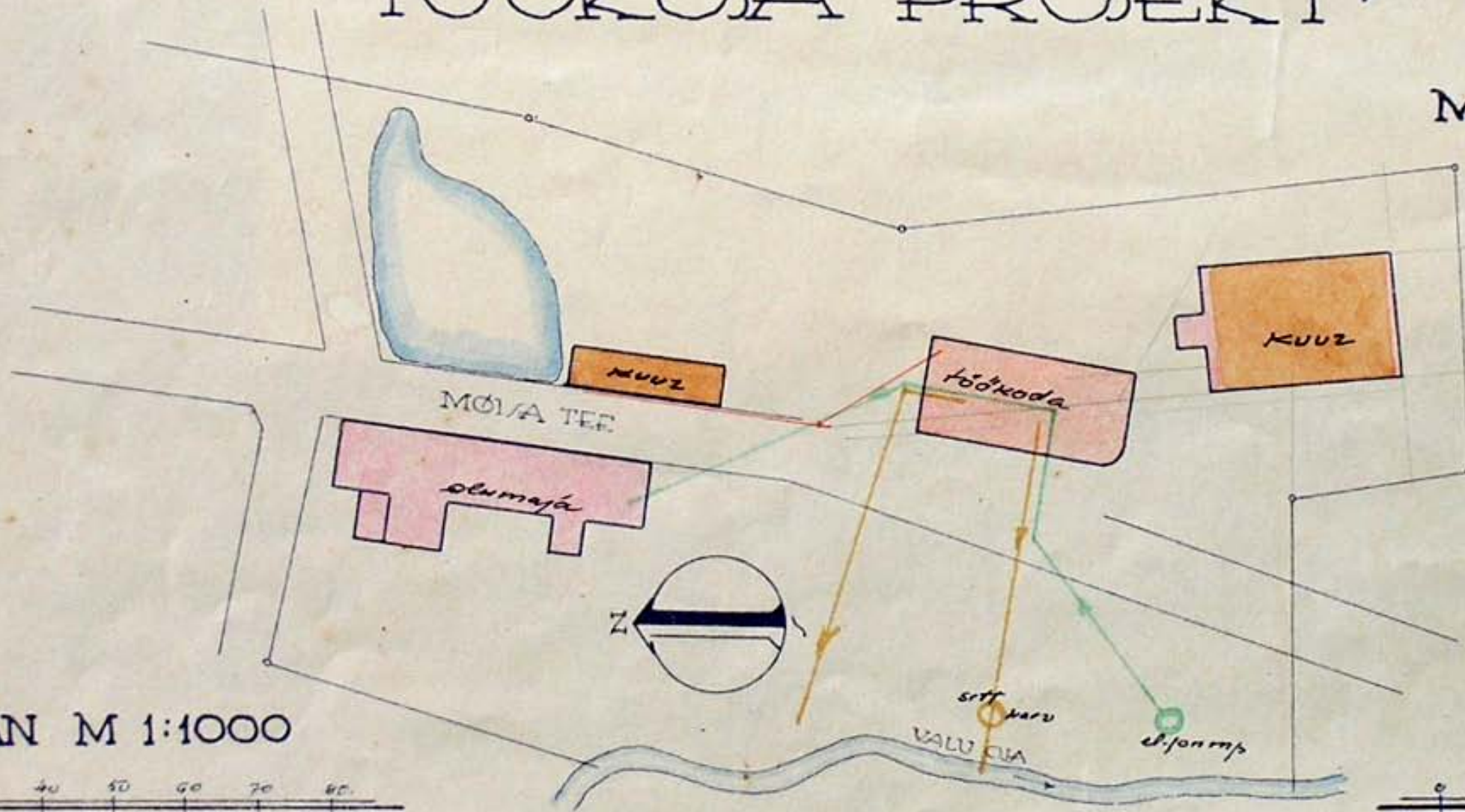
7

VILJANDI MOJA TEEL N^o12 KRUNT N^oA48

H. UNGERN-STERNBURG & KO. MEHAANIKA

TÖÖKOJA PROJEKT //

MÕÖT 100

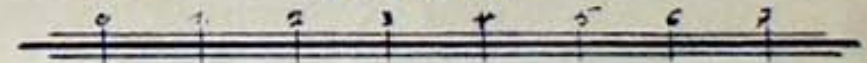
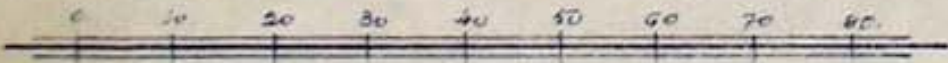

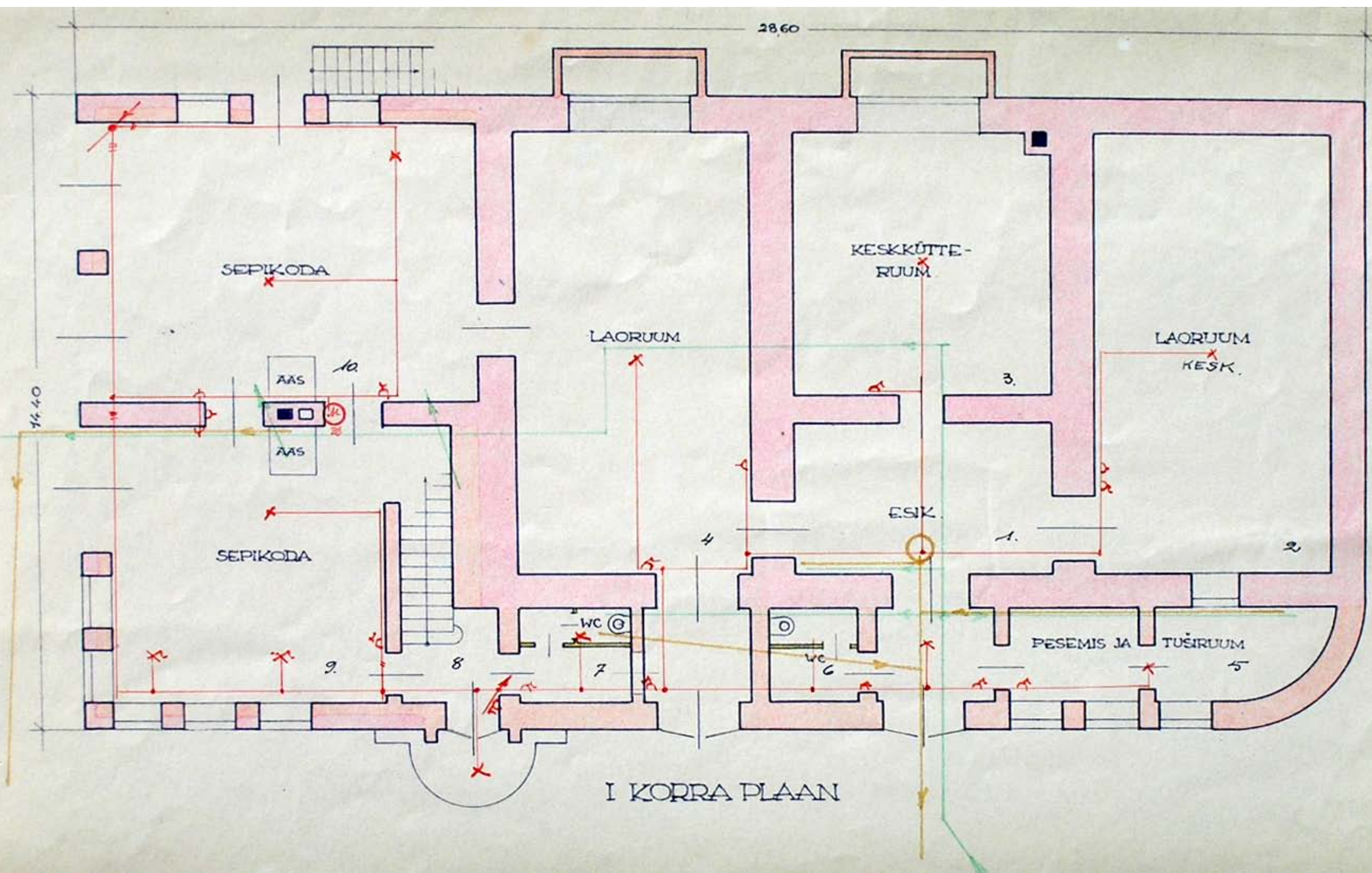
VILJANDI MEHAANIKA TÖÖKOJAD
H. Ungern-Sternberg & Ko.

Ungern

A/ENDPLAAN M 1:1000

1:100.

28.60

SEPIKODA

KESKKÜTTE-
RUUM

LAORUUM

LAORUUM
KESK.

AAS
AAS

10

ESIK

SEPIKODA

PESEMIS JA
TUŠIRUUM

I KORRA PLAAN

14.40

9

8

7

6

1.

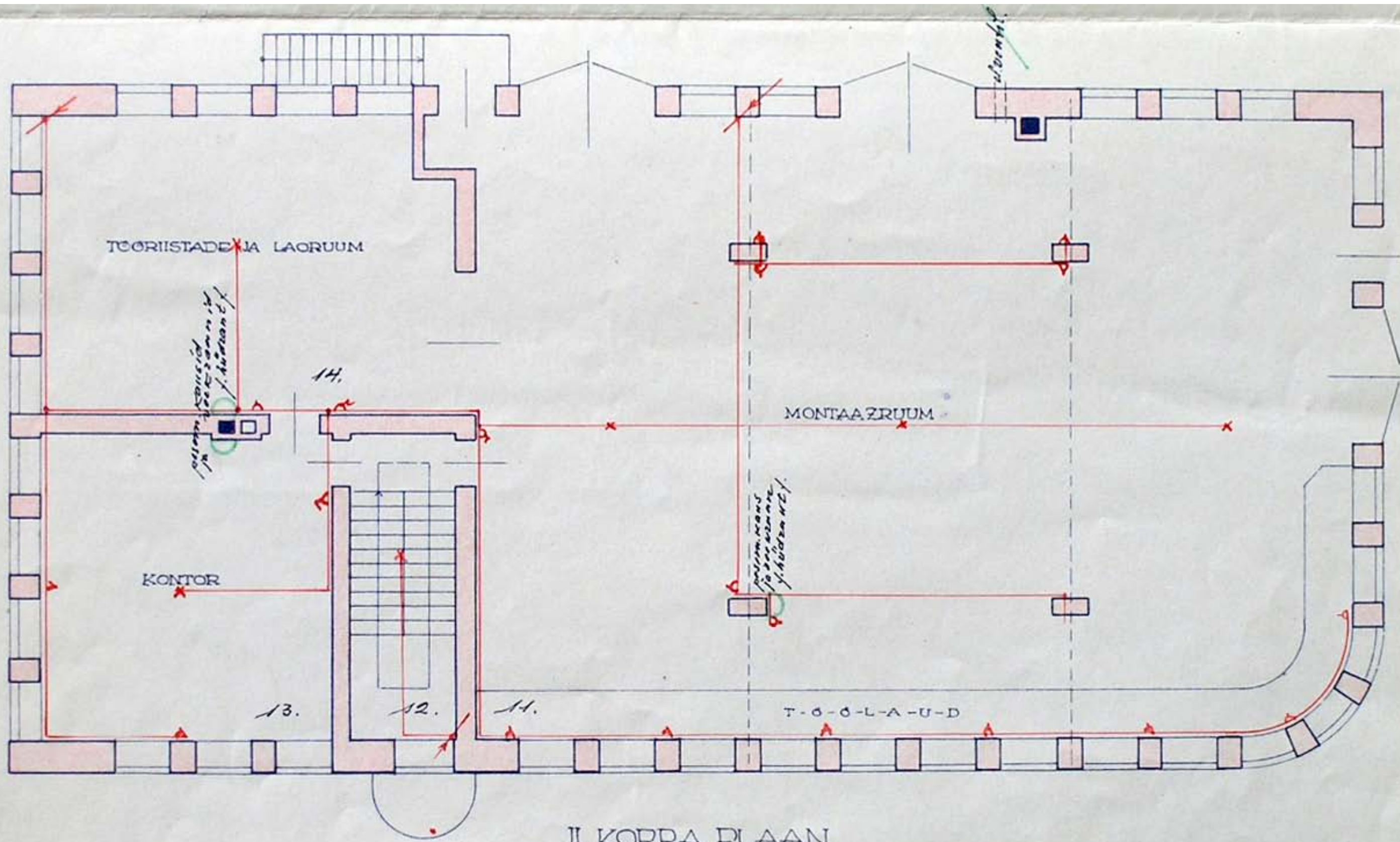
2

5

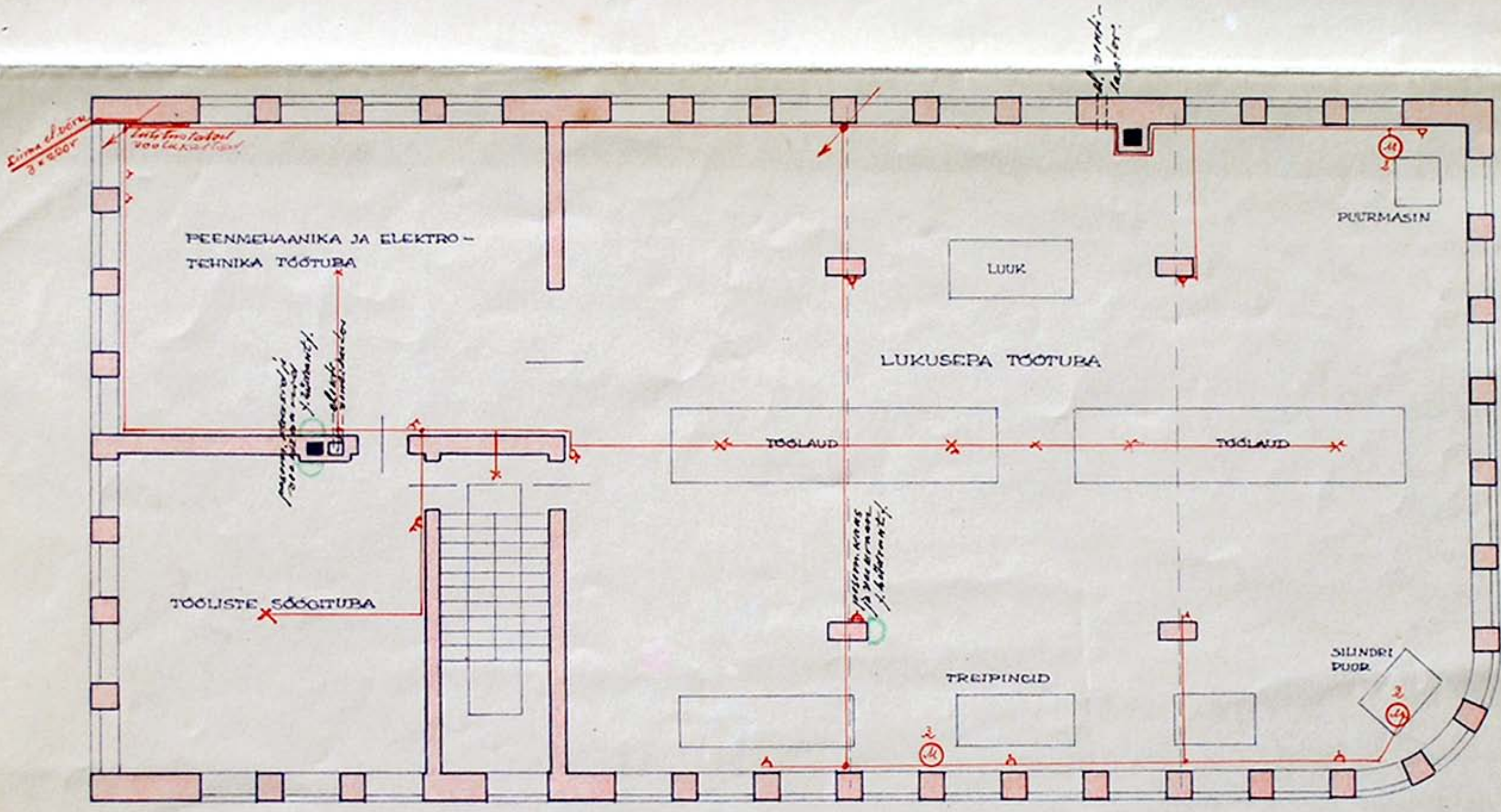
4

3.

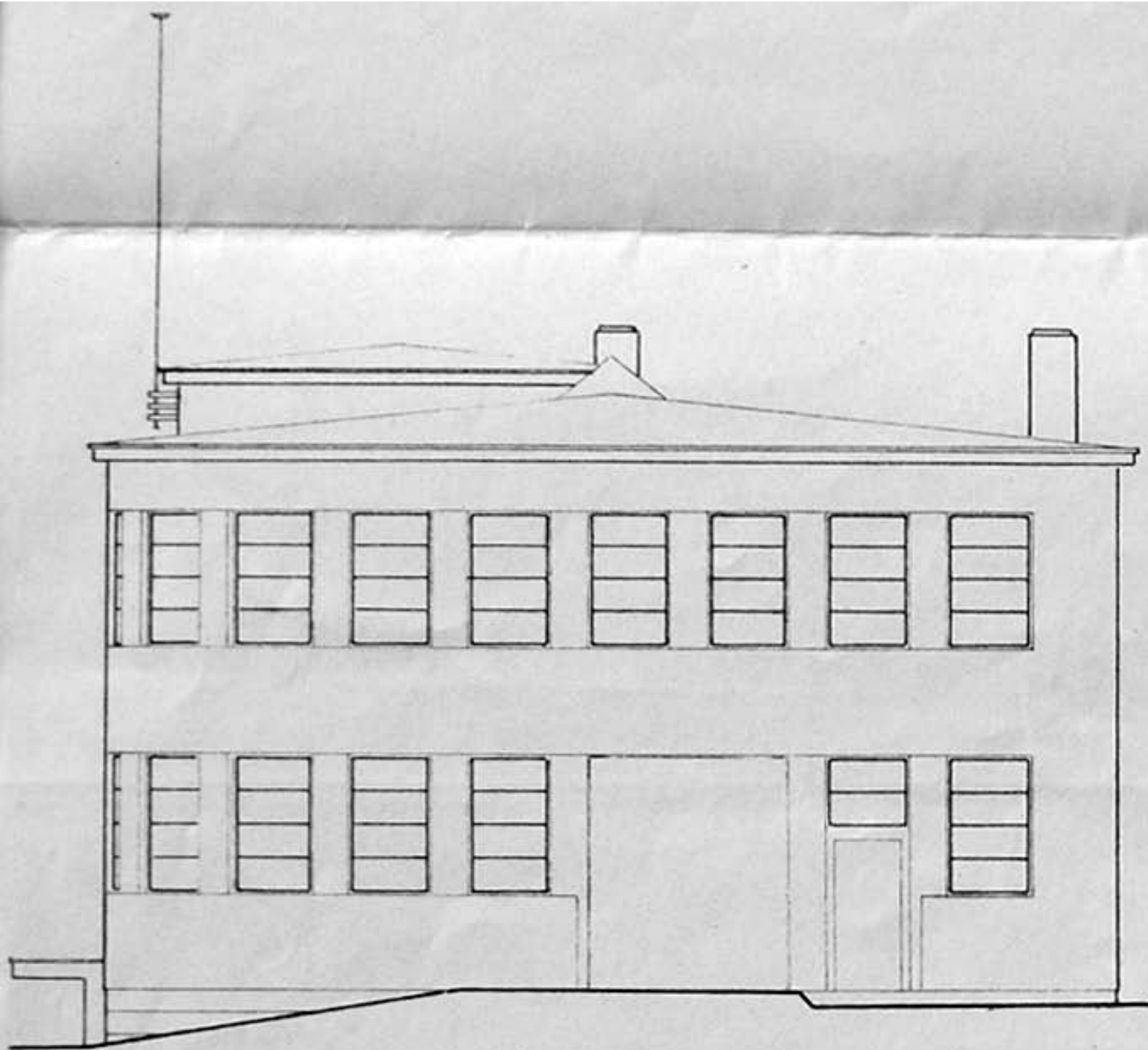

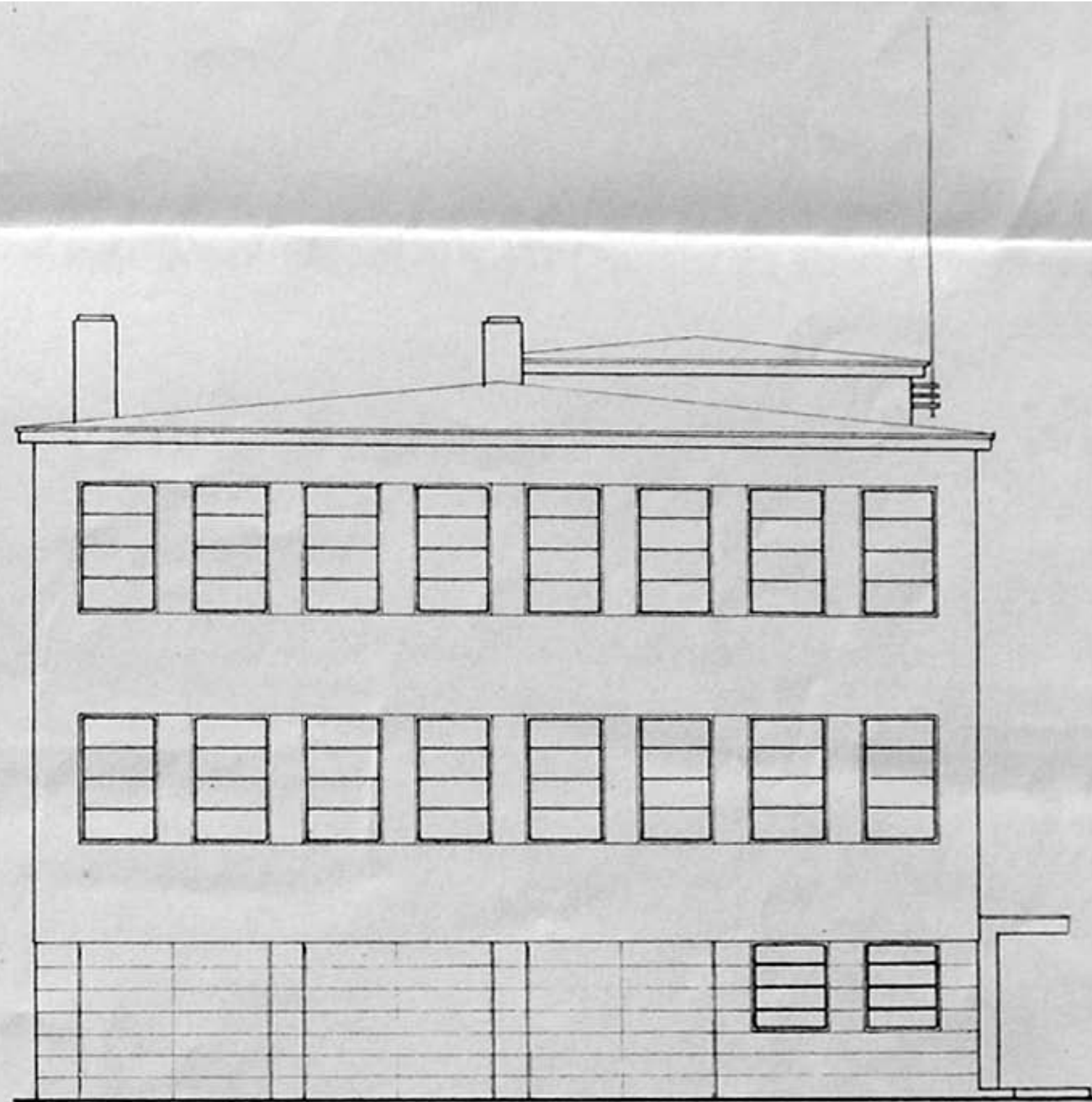
II KORRA PLAAN

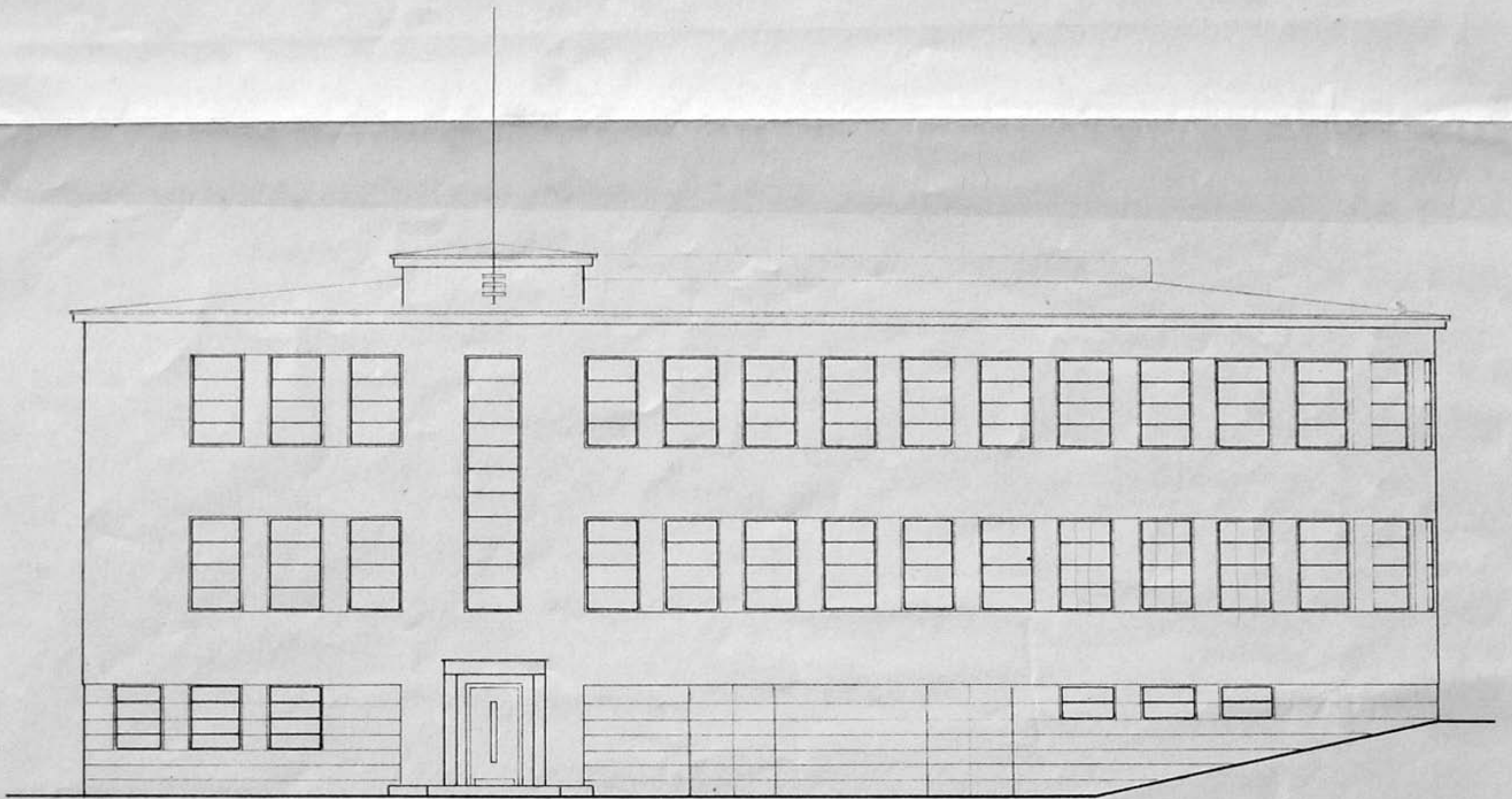
III KORRA PLAAN

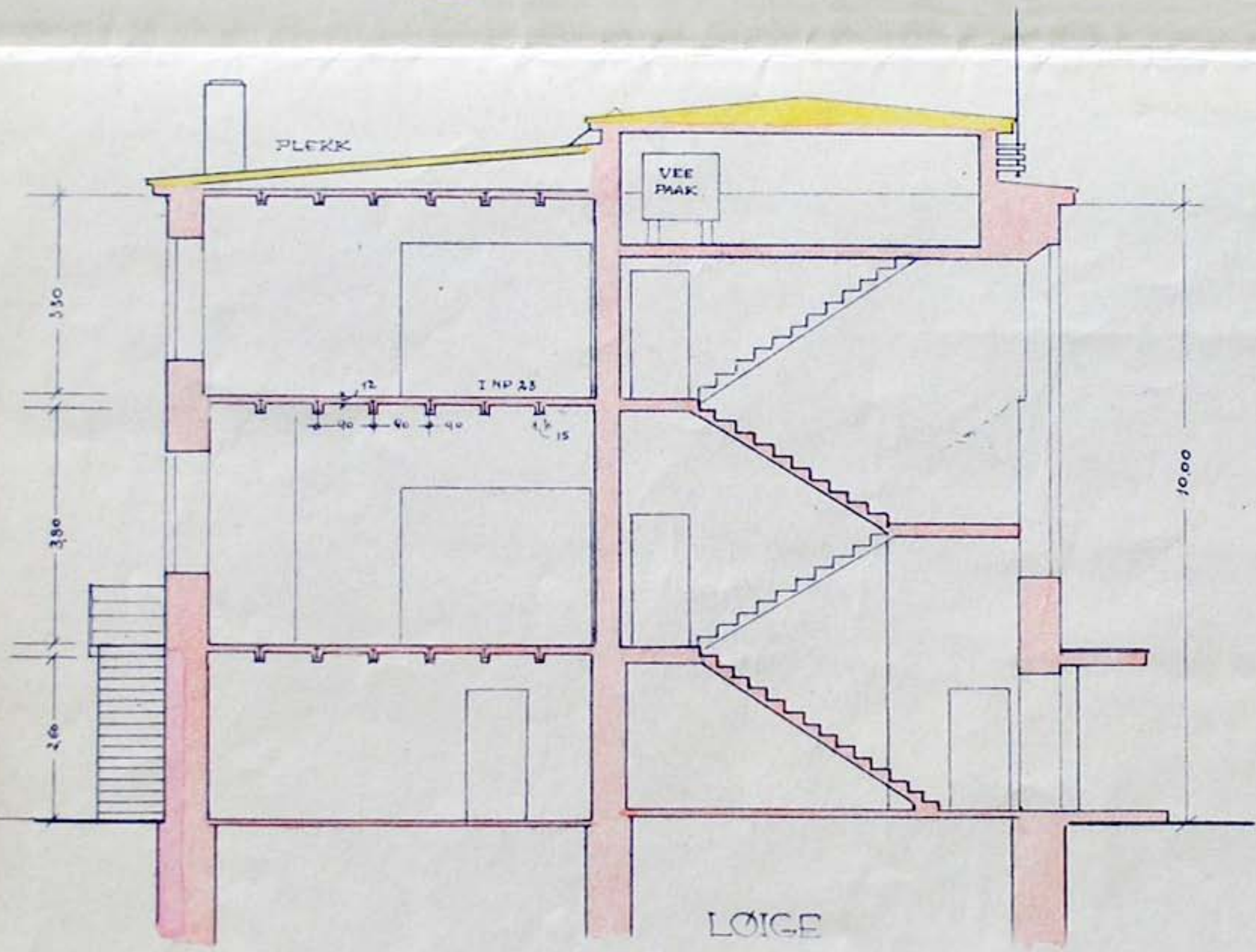
OTSAVAADE LÕUNAPOOLT

OTSAVAADE PÕHJAPOOLT

ESIVAARDE MOISAT.

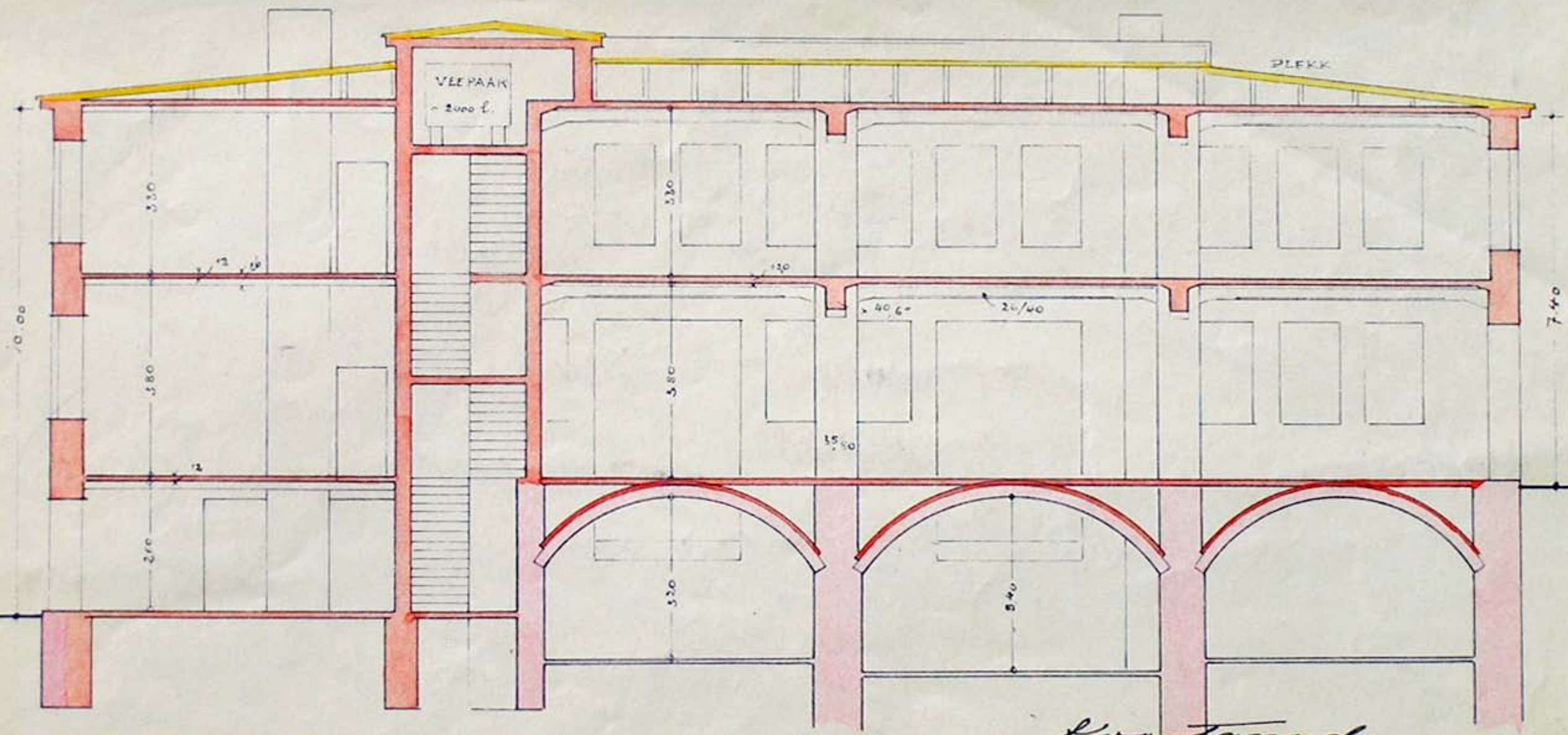

Käsitava plaani järale
 8 lo-6 - Viljandi loige ty nr. 12
 mehaanika tööstuse distantsse ja
 sisseseadmine lubatakse Majandusministeeriumi Tööstu-
 qsakonna poolt. Kaasijaga F. K. Linnamäe
 Tallinnas, „30“ det. 1937. a. Nr. 9699

Direktor J. Kark
 Insener

M. M. M. M.
 Vanem tööstusinspektor
 Insener

PIKILÖIGE

Quotandum:
 Dipl. ins. F. W. M. M. M.
 J. K.
 Regens. v. 1907.

Viljandi linnavalitsus tunnustab käe soleva plaani vastuvõetavaks tuleohu, tervis-
hoiu, vesivarustuse, kanalisatsiooni ja ümbrusele sobivuse mõttes.

A l u s: Viljandi linnavalitsuse otsus 28. juunist 1939.

Tempelmaks tasatud. - Viljandis, 7. juulil 1939 nr. 1184.

Linnapea: *A. Marama*

VILJANDI MOIA TEEL N 12 KRUNT N A48

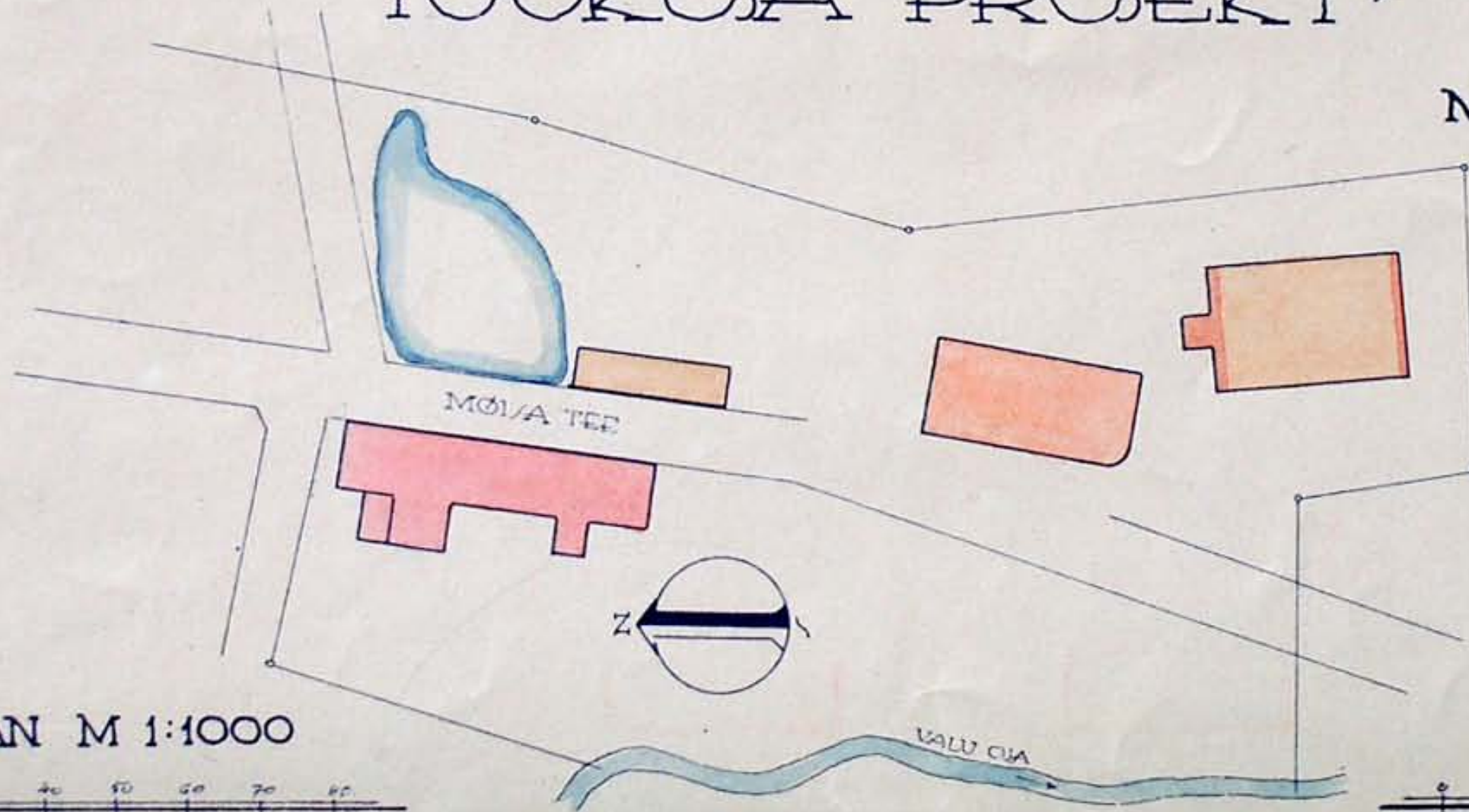
Linnasekret ri k.t. *H. P. P. P.*

H. UNGERN-STERNBERG & KO. MEHHAANIKA

TOOKOJA PROJEKT //

M OT 100

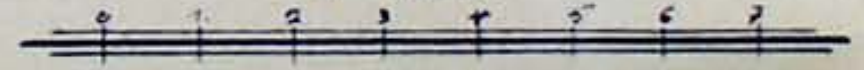
*A. S. Viljandi Mehhaanika
T okojad  ldvsk it*

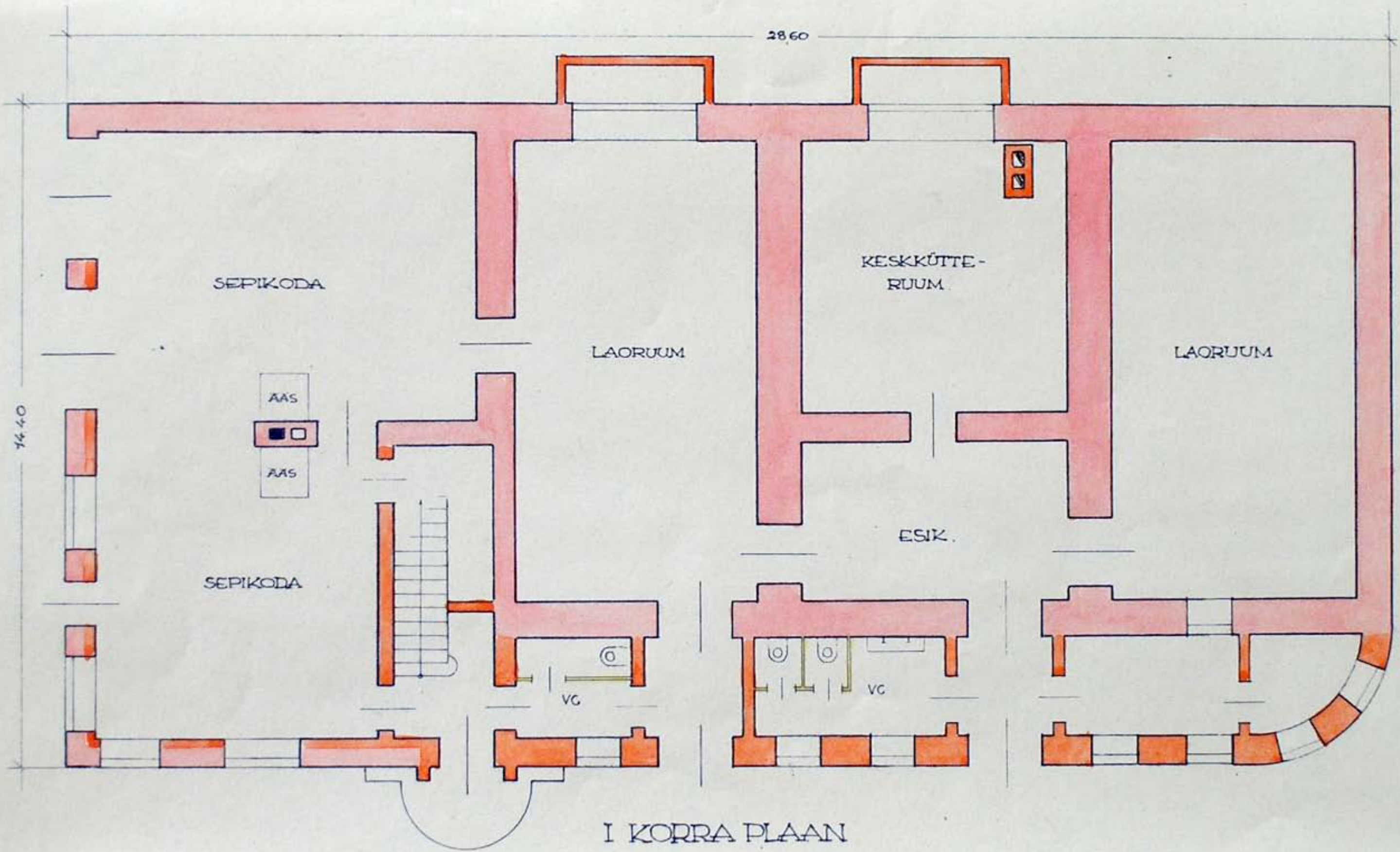
[Handwritten signature]

ASENDPLAAN M 1:1000

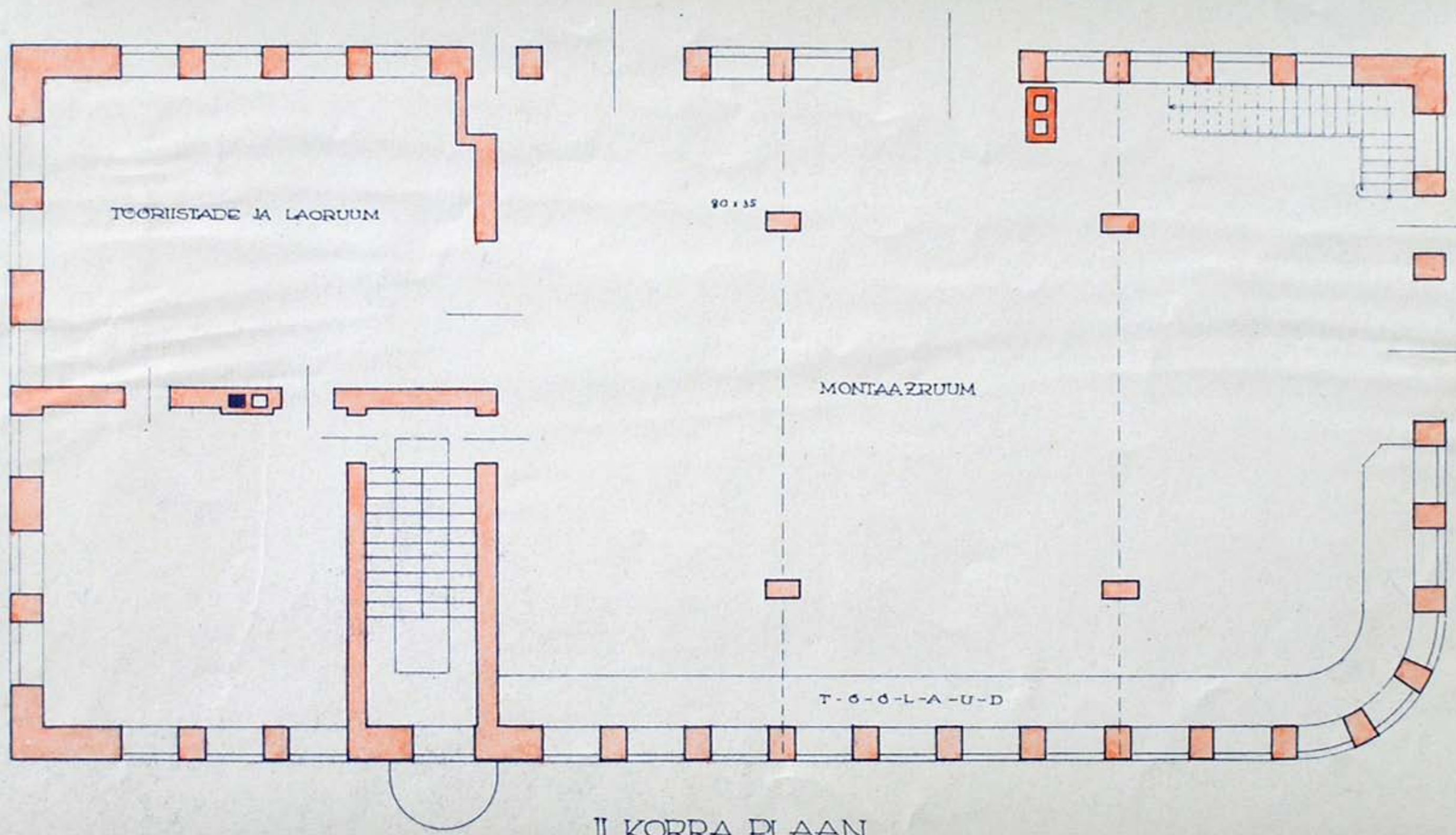

1:100

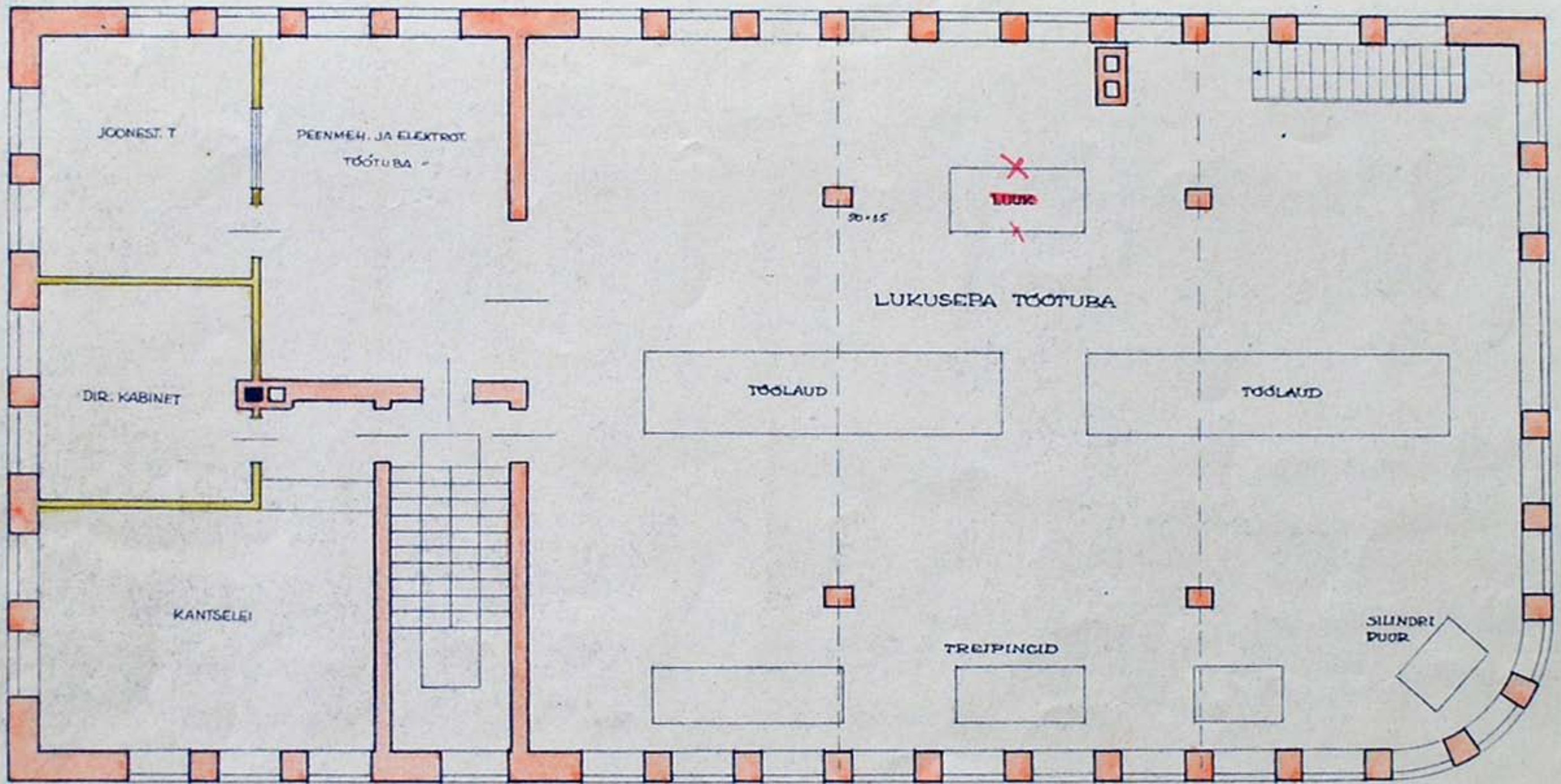

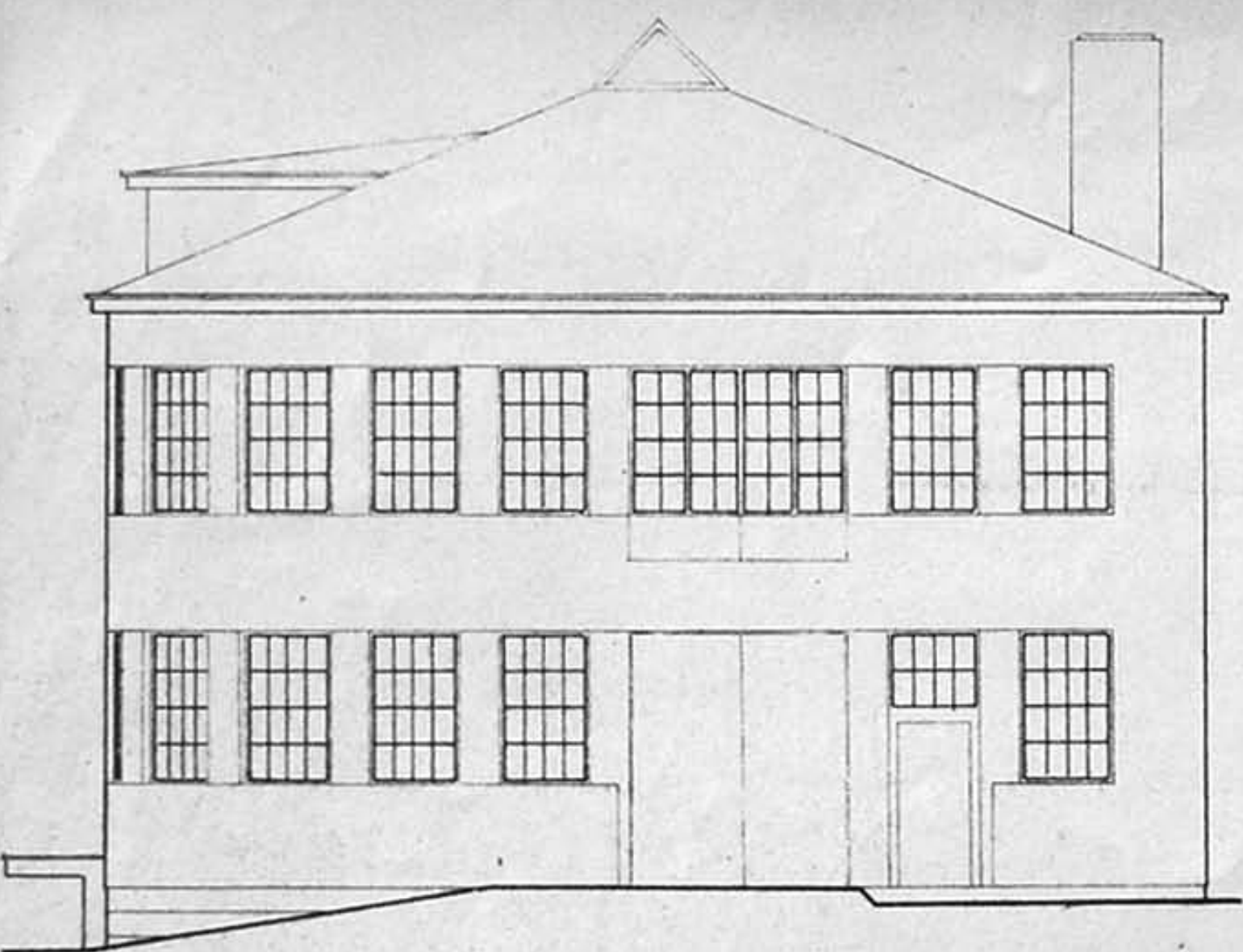

II KORRA PLAAN

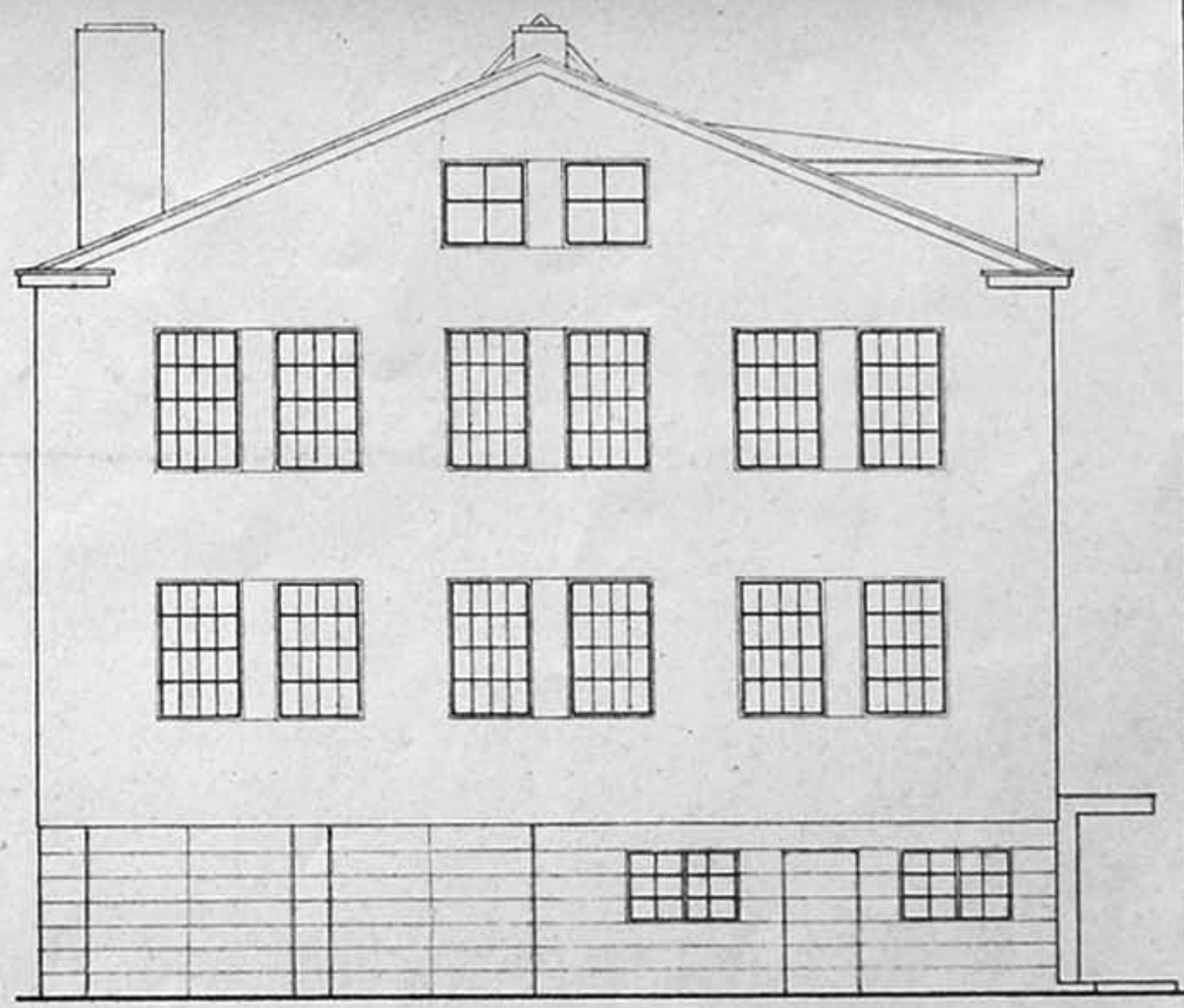

III KORRA PLAAN

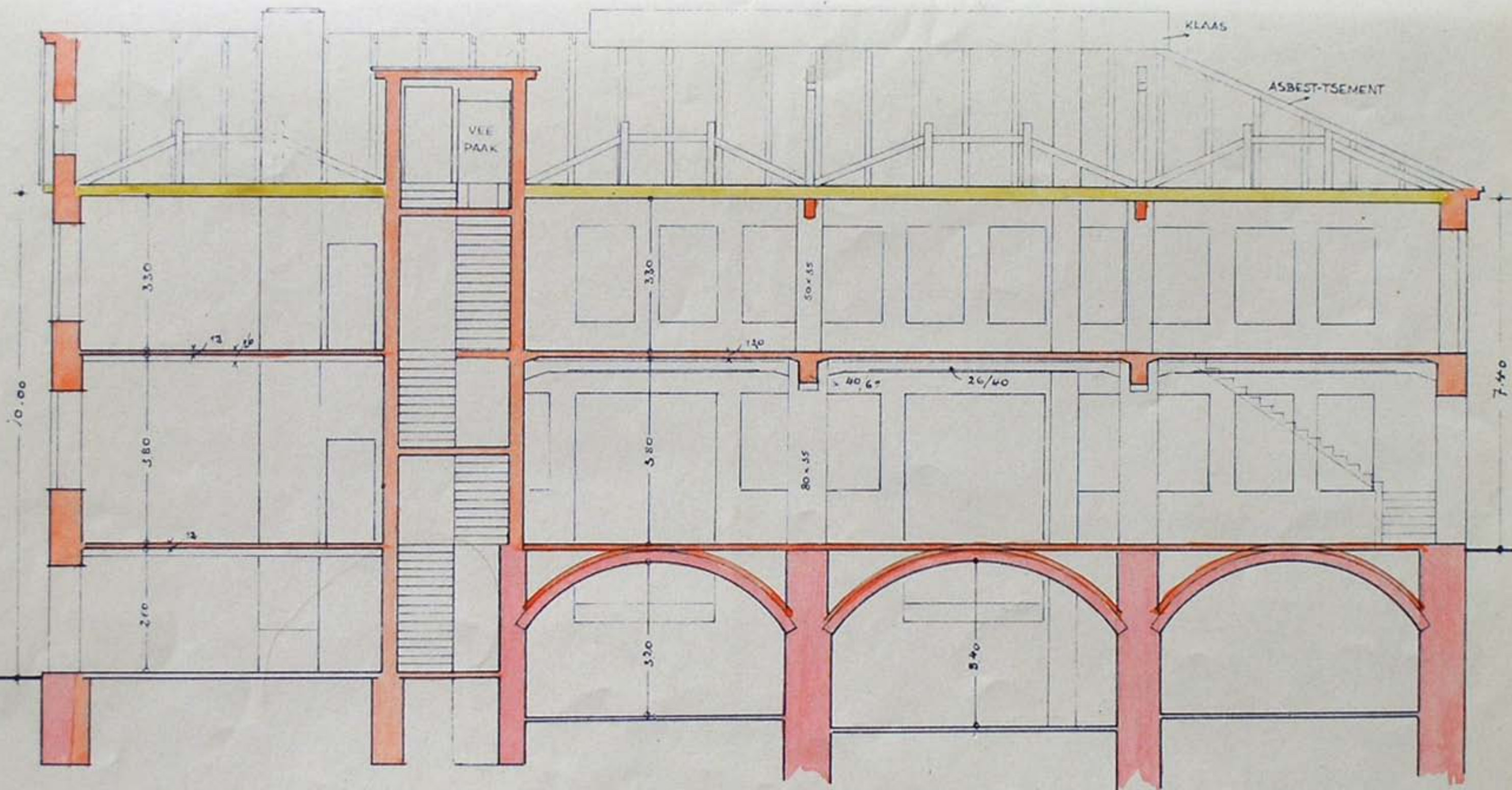
*Arhitektuur- ja ehitus- ja
ins. T. K. K. K.*

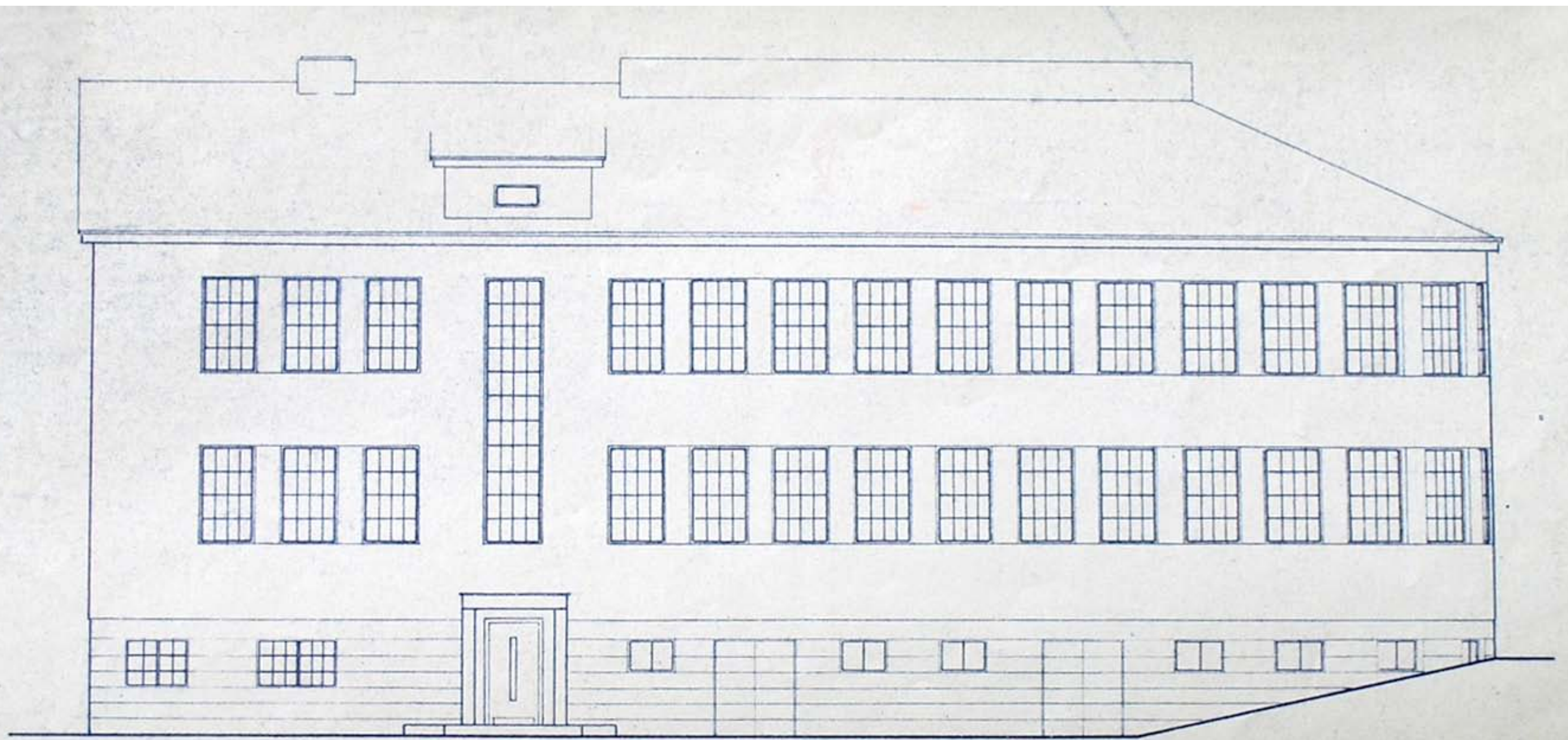
OTSAVAADE LOUNAPOOLT

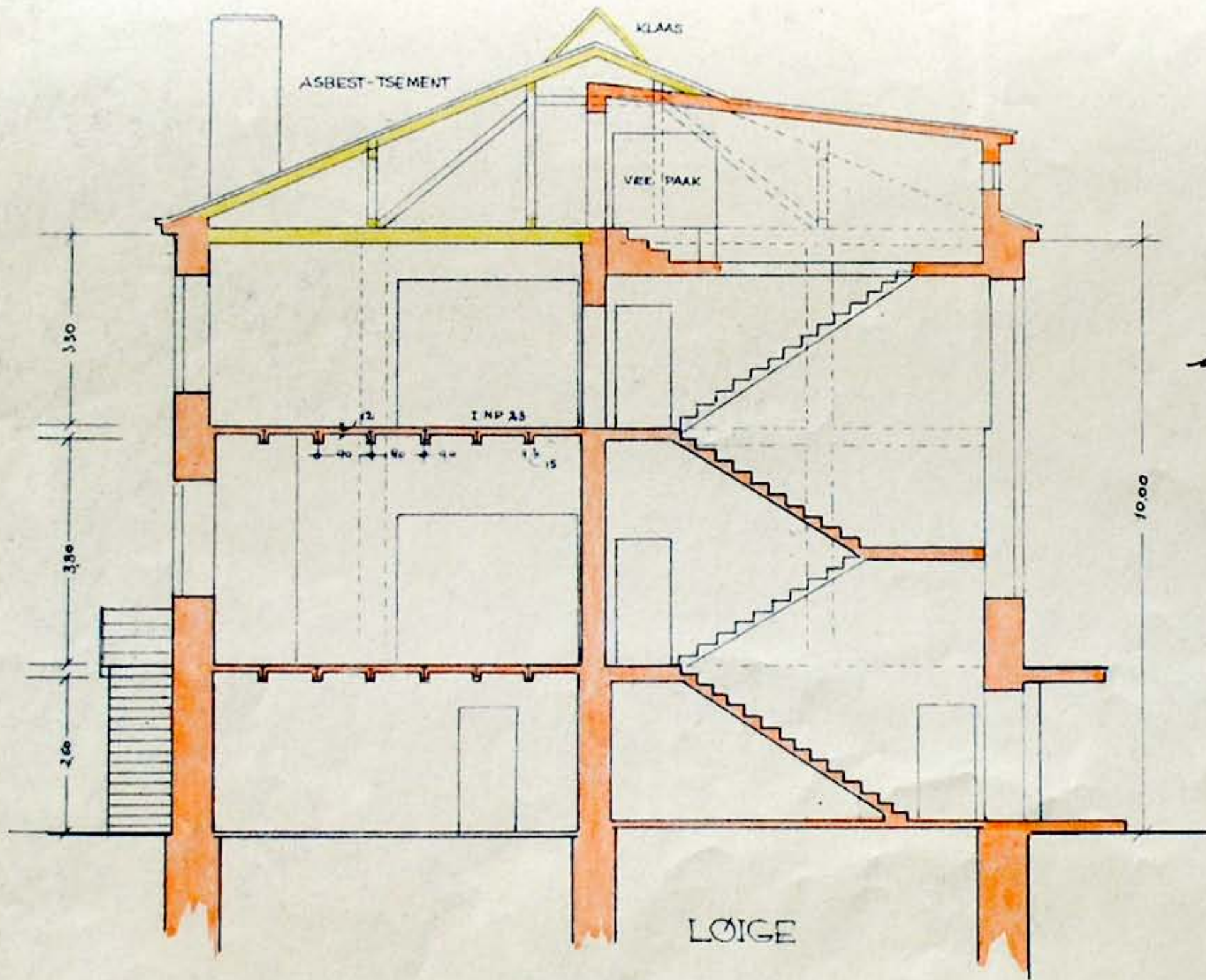
OTSAVAADE PÖHJAPOOLT

PIKILÖIGE

ESIVAARDE MOISAT.

Käesoleva plaan järele "H. Ungern - Sternberg & Co" Viikandi, Lõisa tel 12, asuva mehaanika tööstuse korraldamine ja osade ja poort, kaunistus- ja tehnikatööstuse ettevõtte Tallinnas. "11" juulil 1939 a nr. 6233.

A. A. Adli
 Direktor
 insener

A. Kõrre
 Vanem tööstusinspektor
 insener

Korraldaja *H. Ungern*
 ettevõtte järele
 Dypl. ins. F. Heru
 Viikandi IV. 1939.

KOOSTANUD:

Dypl. ins. F. Heru
 J. K.
 Viikandi V. 1937 a.

VILJANDI LINNAS, HARIDUSE TN. 12^a ASUVA MAJAVALDUSE

PLAAN

MÕÖT 1:100

MAJAVALDUSE KOOSSEIS: ÜKS KAHEKORDNE KELDRIKORRUSEGA KIVIST TÖÖSTUSHOONE, ÜKS ÜHEKORDNE KELDRIKORRUSEGA PUIDUST LAOHOONE JA PUIDUST VÄRAVAVAHIMATA.

MAJAVALDUSE VALDAJA: VILJANDI RAJONIDEVAHELINE KAPITAALREMONTTÖÖKODA.

ALLKIRI JA KUUPÄEV:

Nikky 27. XI 1953.

ASENDIPLAAN 1:1000

MÄRKUS: KRUNDI ÜMBRITSEB LÖSSIMÄESTIK.

koostatud uus plaan

6 det. 1952. M. Ojso

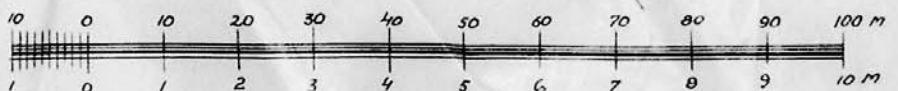
EHITISTE EKSPLIKATSIOON.

JRK NR	EHITISE NIMETUS	PIND m ²	AL. PIND m ²	MAHT m ³	MÄRKUSED
1	TÖÖSTUSHOONE	480	488	4691	
2	LAOHOONE	548	548	4226	
3	VÄRAVAVAHIM	13	13	23	5,65-2,27 H-1,80 TOPPELLAUD
		1041	1049	8940	

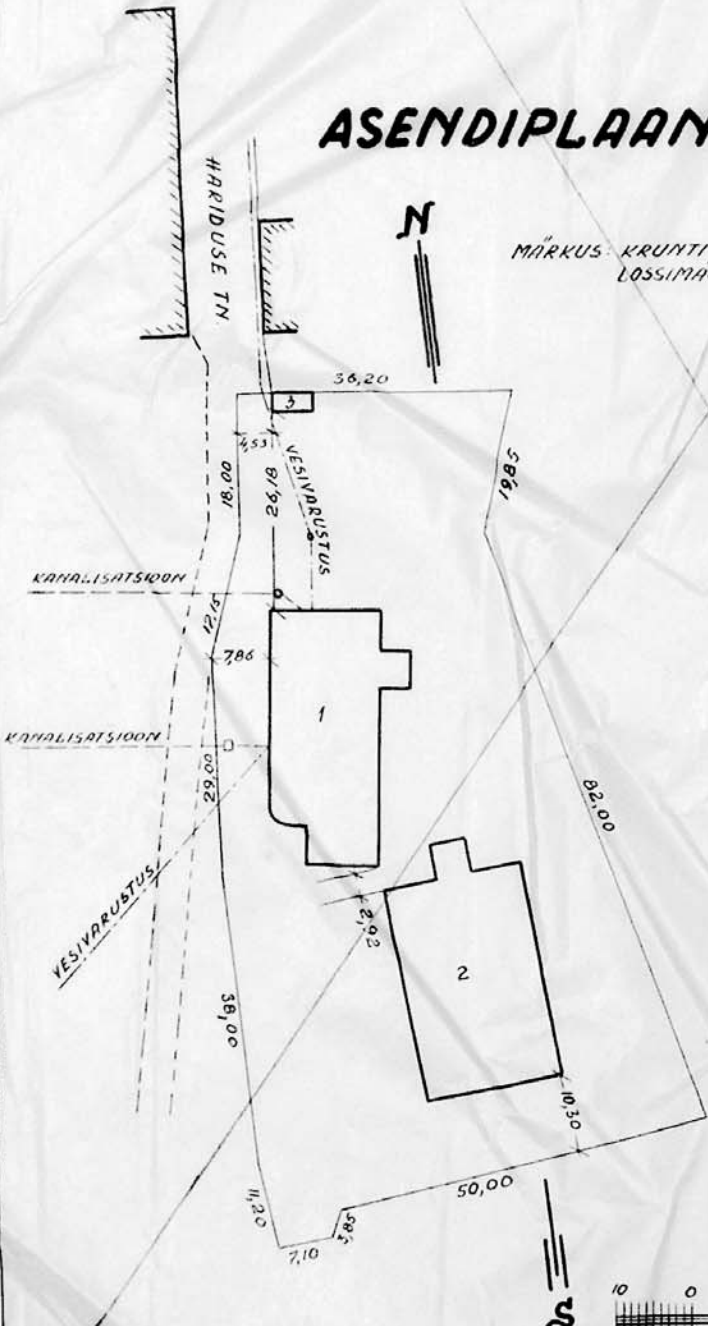
KRUNDI PINDALA: CA 0,48 hekt.

TÄISEHITATUD%: 22

MÕÖT 1:1000

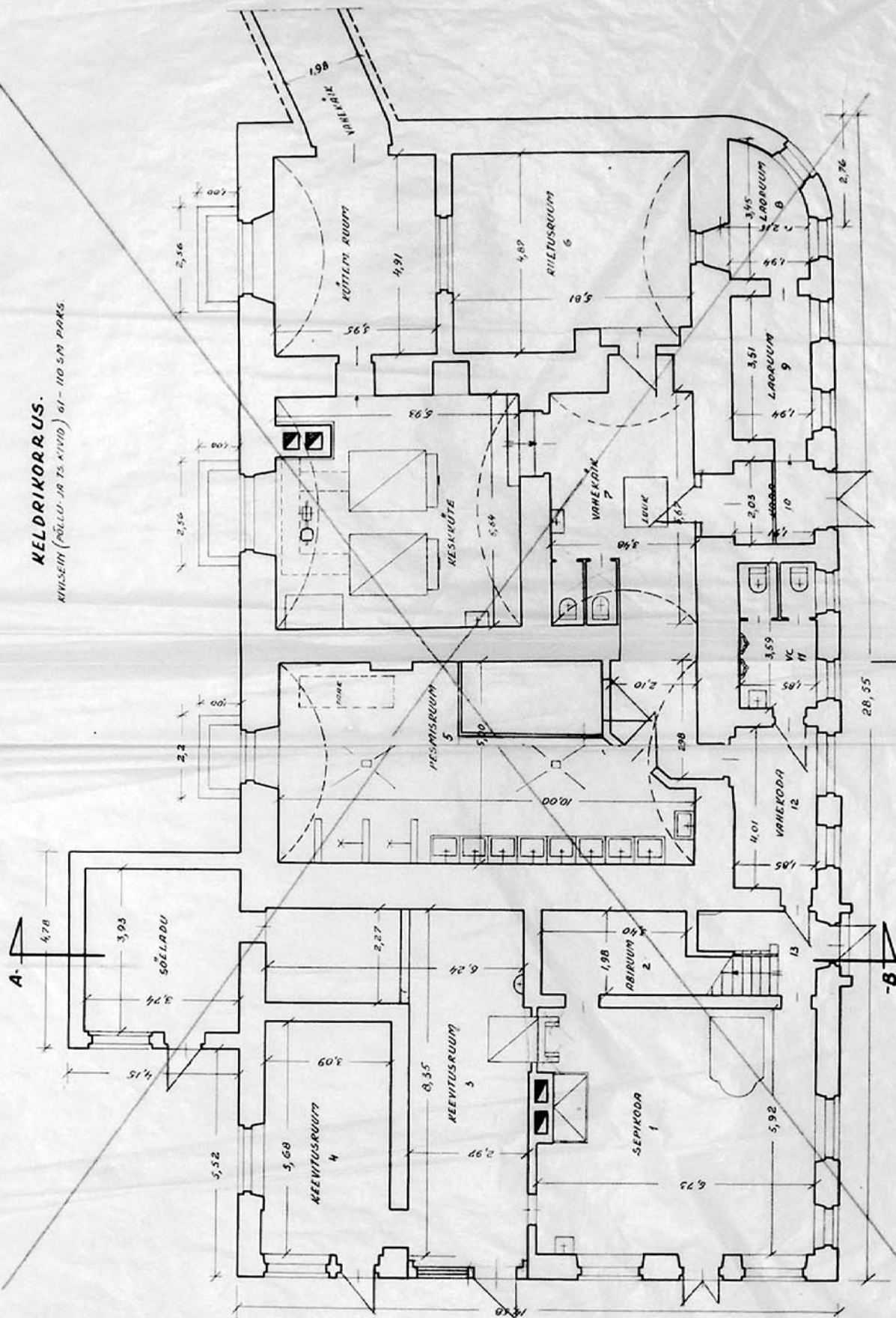

MÕÖT 1:100

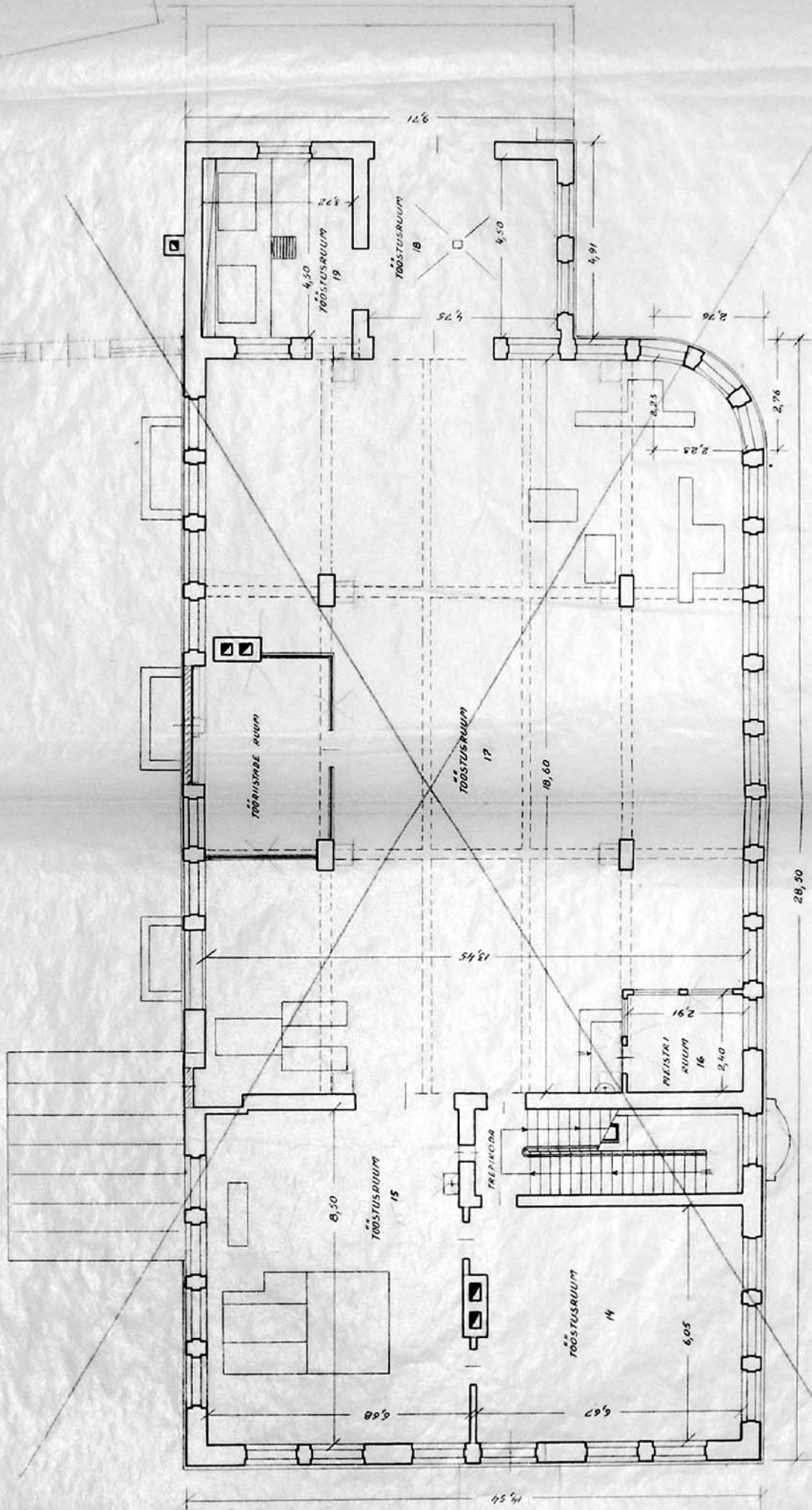
KELDRIKORRUS.

KIVISEM (PÖLLU- JA TS. KIVID) 61-110 SM PAKS.

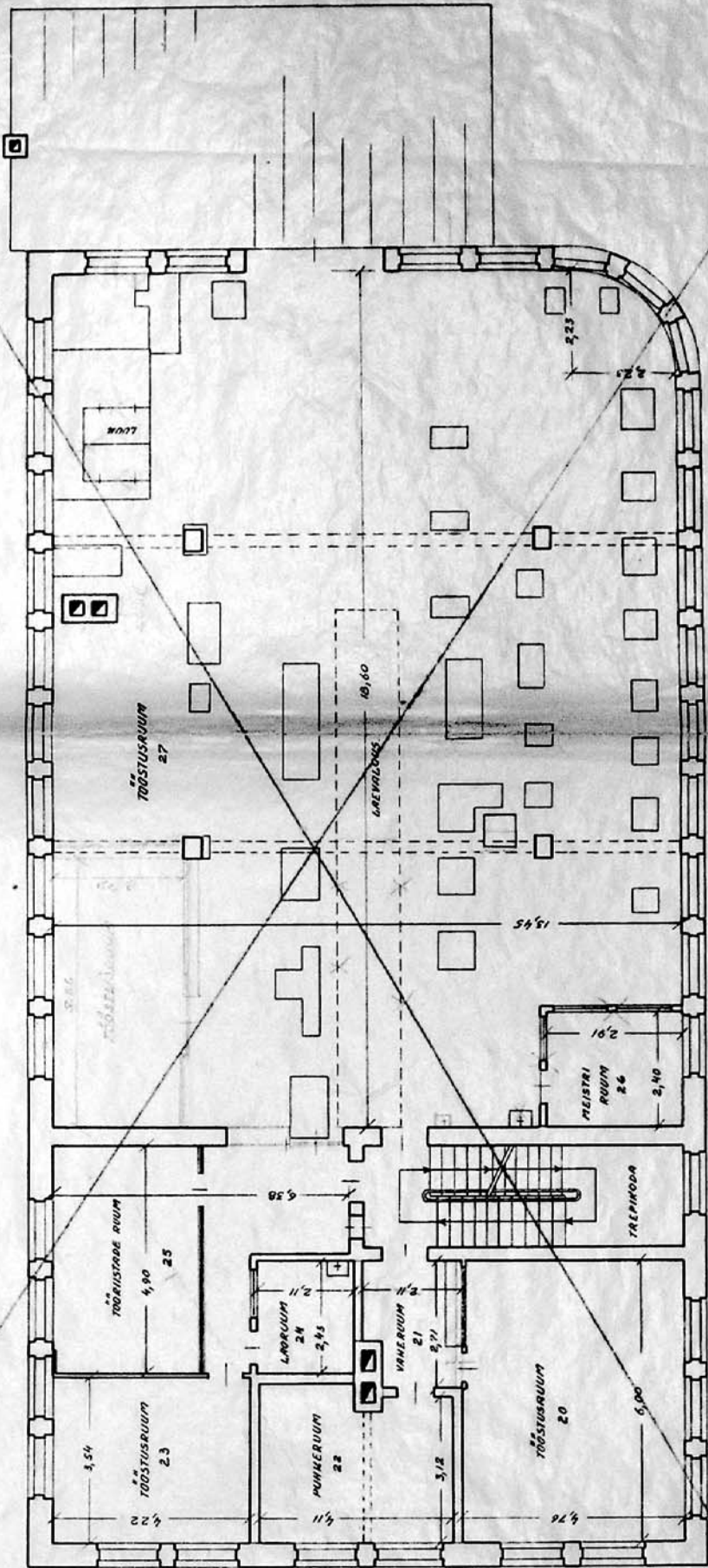

PÕHIPLAAN.
TREMINTHUSEIN, 53.57 PAKS
SEEST 44-LOBBIV.

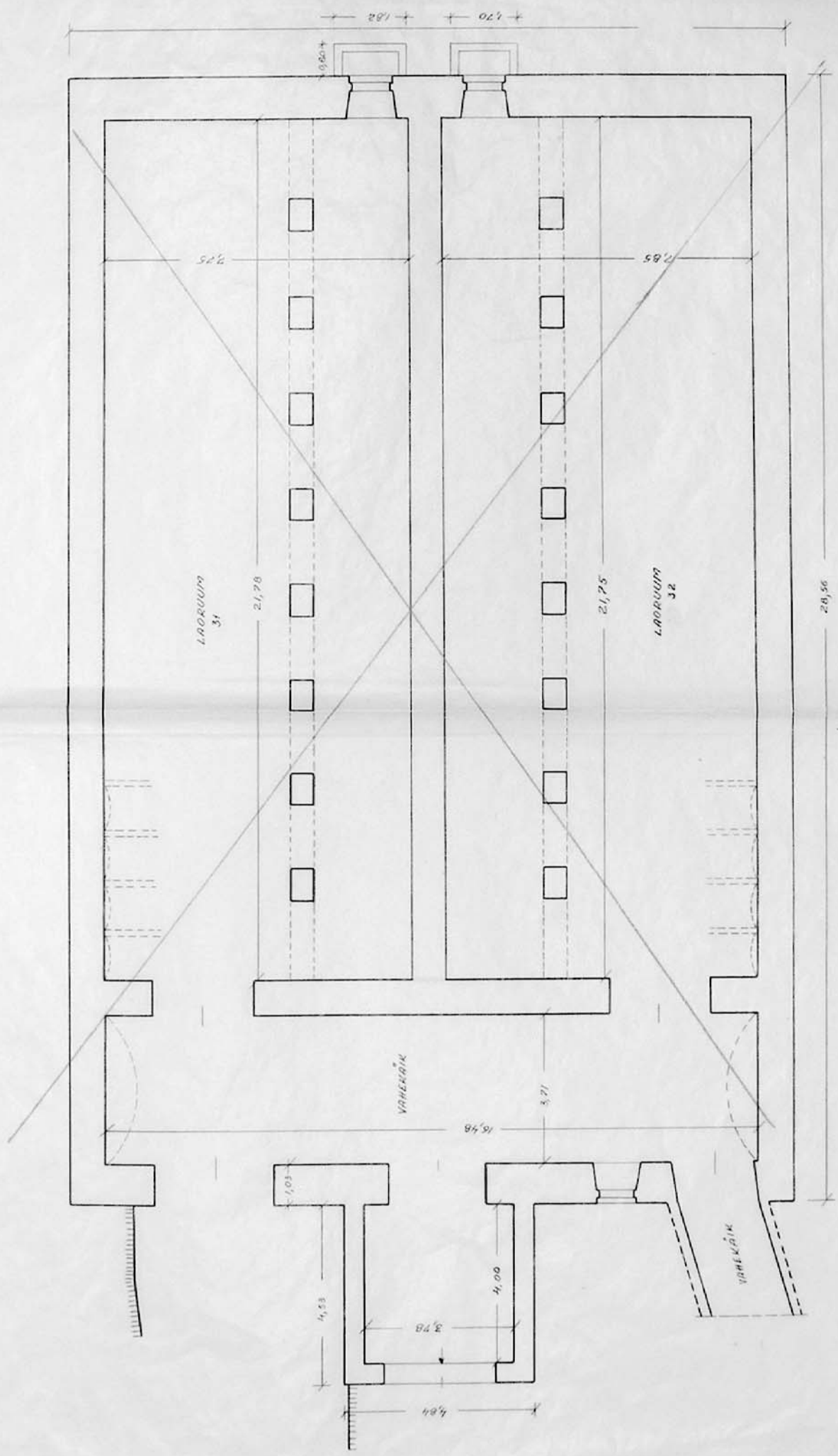

TEINEKORRUS.

ISEMENTIIVISEIT, 53,50 PONS
SEEST NR - LUBRY.

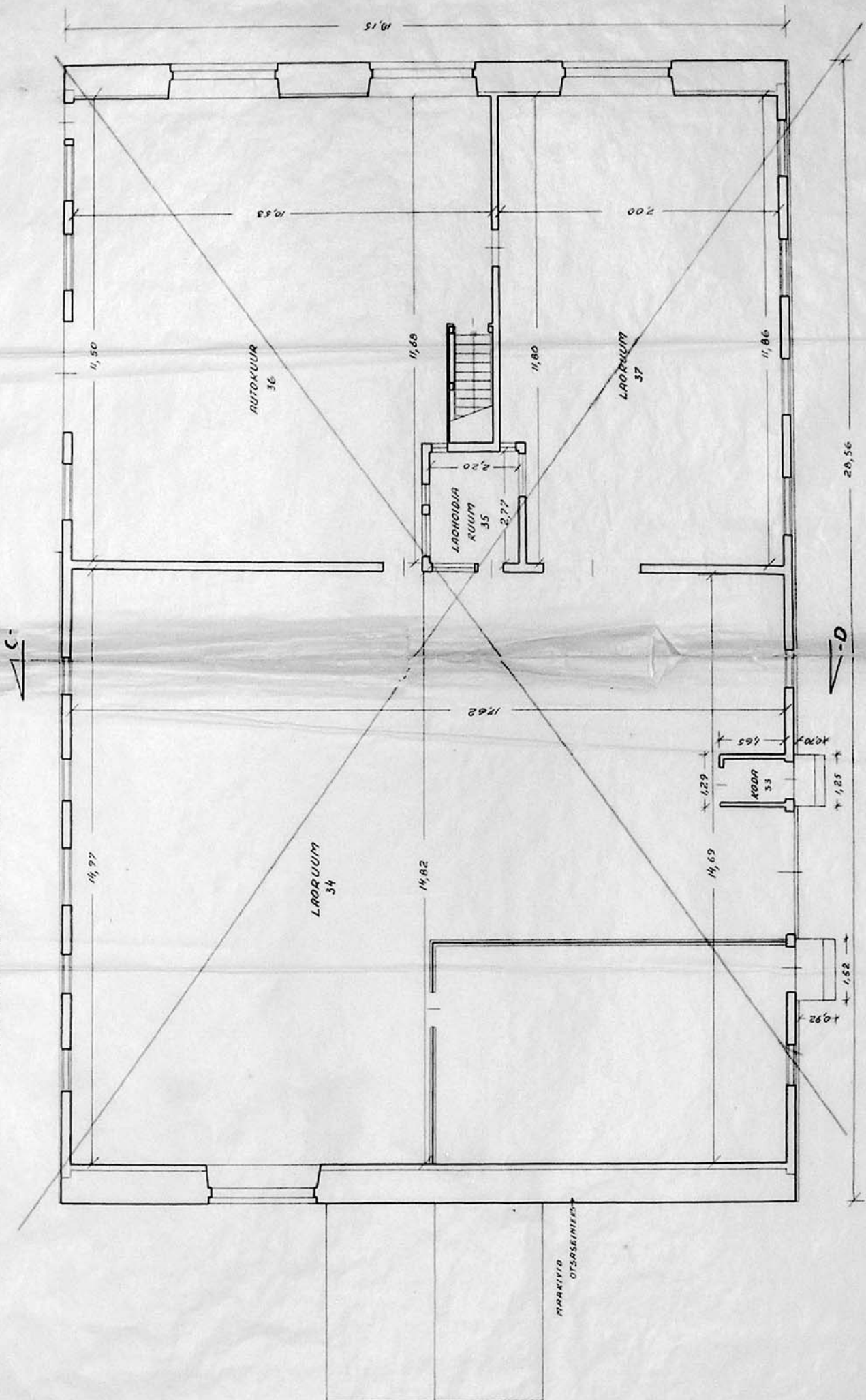

HOONE NR 2: KELDRIKORRUS.
MÄRKIVISEIN 95-115 SM PÄÄS.

PÕHIPLAAN

TOPELLELALUO, VAHETÄHTLEGA 3811X 26,5M PÄÄKS

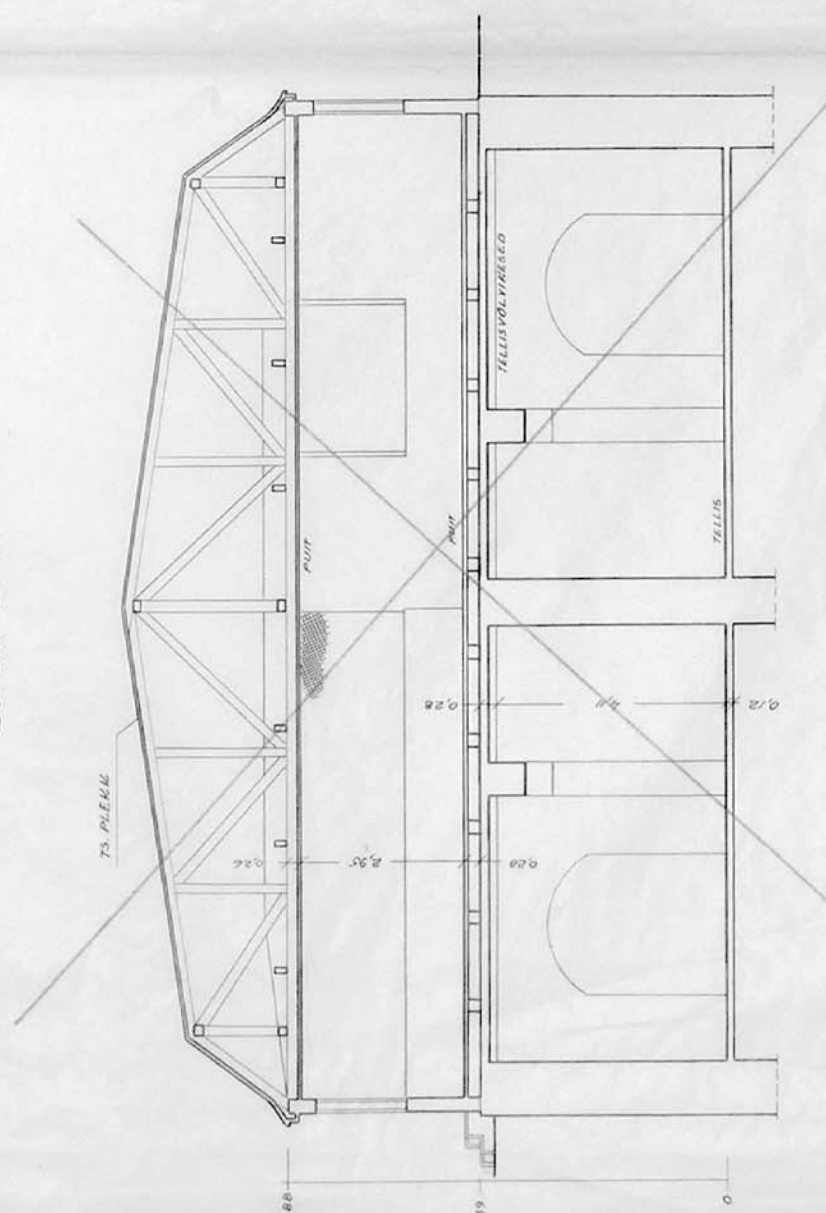

RUUMIDE EKSPLIKATSIOON.

NR	RUUMI NIMETUS	PINDA KORRUTISVAALDIS	PÕRANDARHO M ²			MÄÄRUS
			LMNIS	MITTE	KASULIK	
1	SEPIKODA	$5,92 \times 6,73 - 0,40 \times 1,70 =$		39,2	39,2	
2	ABIRUUM	$1,90 \times 3,40 =$		6,7	6,7	
3	ASENITR.	$(2,27 \times 6,24 + 2,97 \times 6,08) =$		32,2	32,2	
4	- n -	$(3,09 \times 5,69 - 0,08 \times 1,00) - 0,10 \times 0,21 =$		17,6	17,6	
5	PESEMISR.	$5,00 \times 10,00 - (0,22 \times 1,05 - 2,27 \times 3,15 - \frac{1,31 \times 1,60}{2}) =$		43,7	43,7	
6	RIEGIVISR.	$4,87 \times 5,81 - (0,92 \times 0,87 + 0,42 \times 0,30 + 0,09 \times 2,88) =$		27,6	27,6	
7	VÄHEKÄIK	$(3,48 \times 5,67 + 1,87 \times 0,98 + 2,10 \times 2,98) - \frac{1,97 \times 1,22}{2} =$		26,9	26,9	
8	LAORUUM	$1,94 \times 3,42 - (\frac{2,15 \times 2,15}{4} - \frac{2,18 \times 3,14}{4}) =$		5,7	5,7	
9	- n -	$1,94 \times 3,51 =$		6,8	6,8	
10	KODA	$1,91 \times 2,03 =$		3,9	3,9	
11	VC	$1,85 \times 3,59 =$		6,6	6,6	
12	VÄHEKODA	$1,85 \times 4,01 =$		7,4	7,4	
13	TREPIKODA	$(0,95 \times 2,02 + 1,90 \times 0,94) - (0,20 \times 0,30 + 0,06 \times 0,40) =$		3,6	3,6	
14	TÖÖSTUBA	$(6,05 \times 6,67 + 0,20 \times 1,70) - 0,23 \times 1,57 =$		82,9	82,9	
15	- n -	$6,68 \times 8,50 - (0,21 \times 0,50 + 0,33 \times 2,45 + 0,07 \times 1,05) =$		40,3	40,3	
16	MEISTRIR.	$2,40 \times 2,91 =$		55,2	55,2	
17	TÖÖSTUBA	$(3,45 \times 18,60 + 0,52 \times 0,92) - (\frac{2,55 \times 3,05 + 0,36 \times 0,01 \times 4 + 0,69 \times 1,20}{4} + \frac{2,23 \times 2,23 - 3,23 \times 3,14}{4}) =$		7,0	7,0	
18	- n -	$(4,50 \times 4,75 \times 0,10 \times 0,17) =$		240,7	240,7	
19	- n -	$3,72 \times 4,50 =$		21,4	21,4	
20	TÖÖSTUBA	$4,76 \times 6,00 - 0,08 \times 2,72 =$		16,7	16,7	
21	VÄHERUUM	$2,11 \times 2,71 - 0,43 \times 1,03 =$		37,3	37,3	
22	PUHKER.	$(3,12 \times 4,19 + 0,27 \times 2,05) - 0,33 \times 0,67 =$		22,3	22,3	
23	TÖÖSTUBA	$3,54 \times 4,22 =$		18,2	18,2	
24	LAORUUM	$2,11 \times 2,43 =$		14,9	14,9	
25	TÖÖRISTABER	$4,90 \times 6,38 - 2,15 \times 2,57 =$		5,1	5,1	
26	MEISTRIR.	$2,40 \times 2,91 =$		25,7	25,7	
27	TÖÖSTUBA	$(4,45 \times 18,60 - (0,59 \times 1,19 + 3,05 \times 2,54 + 0,64 \times 0,60 + 0,48 \times 0,56 + 0,88 \times 0,374) + \frac{2,23 \times 2,23 - 3,23 \times 3,14}{4}) =$		7,0	7,0	
28	ELUTUBA	$4,94 \times 5,06 - (0,07 \times 2,74 + 0,44 \times 0,44 + 0,22 \times 0,98 + 0,55 \times 0,30) =$		239,4	239,4	
29	KODA	$2,08 \times 3,37 =$		30,5	30,5	
30	KÖÖK	$2,01 \times 2,70 - (0,03 \times 1,00 + 0,81 \times 1,15) =$		20,9	20,9	
31	LAORUUM	$7,75 \times 2,178 - 0,58 \times 0,80 \times 8 =$		6,9	6,9	
32	- n -	$1,85 \times 2,175 - 0,38 \times 0,80 \times 8 =$		4,5	4,5	
33	KODA	$1,08 \times 1,54 =$		32,3	32,3	
34	LAORUUM	$4,97 \times 14,60 - 1,2 \times 17,62 - 1,20 \times 1,65 =$		145,1	145,1	
35	LAORUUM	$2,20 \times 2,77 =$		1,7	1,7	
36	LAORUUM	$11,60 \times 11,60 - 1,2 \times 10,53 - (17,6 \times 3,00 + 1,84 \times 3,00) =$		259,0	259,0	
37	LAORUUM	$11,80 \times 11,80 - 2,00 - 0,68 \times 3,00 =$		6,1	6,1	
				808	808	
				339,8	339,8	
				339,8	339,8	
				20,9	20,9	
				111,6	111,6	
				1773,3	1773,3	

MÄRKUS: TÖÖSTUSKOONNÉ M² KOKKU: 20,9 771,8 900,6
 MAJALAELOUS KOKKU: 259,0 259,0
 PÕHIAELOUS KOKKU: 808 808
 LAOHOONE KOKKU: 339,8 339,8
 KALDRIKORRUS KOKKU: 1,7 1,7
 KATUSEKORRUS KOKKU: 20,9 20,9
 KALDRIKORRUS KOKKU: 145,1 145,1
 PÕHIAELOUS KOKKU: 808 808
 MAJALAELOUS KOKKU: 20,9 771,8 900,6

LÕICE C-D.

LOODUSES MÕISTNUD JA
 PLAAHI KOOSTANUD: *Stmetsky*
 II. VASTÄLU
 VIB. INS. - INVENT.

KONTROLLIS: *Abel*
 R. SOIDER
 VIB. INS. - INVENT.

VILLANDIS, 18. VEEBRUARIL 1953 A

ART NR. 1671. ....

VILLANDIS, 14. VEEBRUARIL 1953 A

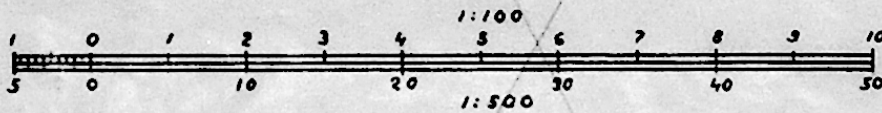
VILJANDI LINNAS, HARIDUSE TN 12^A
 ASUVA MAJAVALDUSE

PLAAN

MÕÖT 1:100

MAJAVALDUSE KOOSSEIS: ÜKS KAHKORRUSELINE KELDRI- JA
 KATUSEKORRUSEGA KIVIST TÖÖSTUS-
 HOONE, PUIDUST LADU JA
 ABIEHITISED

MAJAVALDUSE VALDAJA: TALLINNA EKSKAVAATORITEHAS
 MAJAVALDUSE VALDAJA ALLKIRI JA KPV:

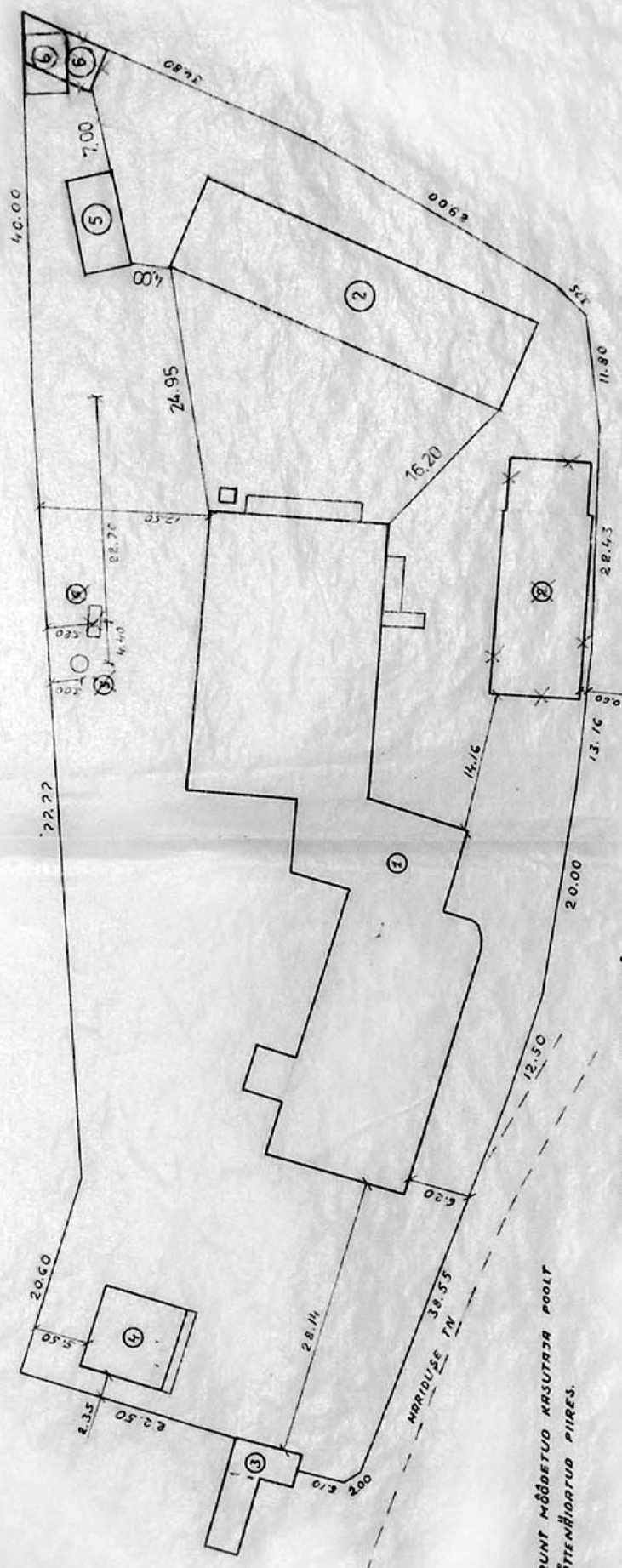

EHITISTE EKSPLIKATSIOON

JRK NR.	NIMETUS	PÕHIPIND M ²	MAHT M ³	EHITUSAL. PIND M ²	" MÄRKUSI
1	TÖÖSTUSHOONE	1063	10705	1161	
2	LADU	215	551	215	
3	VÄRRAVAVANI M.	54	146	54	3.53 x 7.15 + 8.12 x 3.60 H=2.68
4	ALAJAAM	75	383	85	8.60 x 8.72 H=5.10
5	RESERVUUR			4	
6	" " "			6	
7	KUUR	37	70	37	2.00 x 8.40 x 4.80 H=1.90
	KOKKU	1444	11855	1562	

**ASENDIPLAAN
MÕÖT 1:500**

10.06.1997
 10.06.1997
 10.06.1997

MÄRKUS: KRUNT MÕDETUD KASUTATA POOLT
 KÄITENHARTUD PIIRIS.

KRUNDI PIND CA 432 M²
 TÄISEHTATUD % 24

Arhitektuuri konserveerimise ja restaureerimise täienduskoolituskursus

INVENTEERIMISKAART

<p>Hariduse 12a Viljandi</p> <p>„Viljandi lennukitehas“</p> <p>Reg.nr: 14723</p>	
Kaitstuse aste	Arhitektuurimälestis (alates 15.12.1997)
Hooneliik	Tööstus- ja laohoonete kompleks
Projekti autor	Insener F.Werncke
Projekteerimis- /valmimisaeg	1937-1939
Hoone kirjeldus:	<p>Kahest iseseisvast hoonest koosnev tööstuskompleks neid siduva mitmeetapilise juurdeehitusega.</p> <p>Põhjapoolsel tehasehoonel on kõrgel soklikorrusel 2 korrust ja madal pööning. Seinad tsementplokkidest, avad ja laed raudbetoonist. Arhitektuurne keel on tugevate funktsionalismimõjudega, mida vürtsitavad tellijapoolsed maitseväärtused ja käsitöönduslik kohmakus teostuses.</p> <p>Lõunapoolne hoone on ühekorruseline ja lasub sügaval maaalusel keldril, millest pinnamoe kalde tõttu on avatud vaid põhjakülg. Juurdeehitus on mitmeetapiline ja kaootilise ruumiprogrammiga.</p>
Vundament	Lubimörtseotiseaga maakivimüürid
Kelder:	<p>Põhjapoolse hoone soklikorrus kätkeb endas terviklikult varasemast hoonestusest pärineva kolmeosalise võlvitud maakivimüüridega õllekeldri.</p> <p>Lõunapoolse hoone all on täies ulatuses sügav raudtaladele toetuvate lamedate tellisvõlvidega kelder.</p>
Seinad (konstruktsioon ja viimistlus):	<p>Põhjapoolse hoone soklikorrus tsementplokkidest. II ja III korruse seinad silikaattelistest, avad kohapeal valatud raudbetoonraamistuses, mis täidab tervenisti ka kitsamad akendevahed.</p> <p>Lõunapoolse hoone otsaseinad maakivist ja silikaat tellistest. Külgeseinad silikaattelistest.</p>
Trepikoda:	Algne betoontrepp koos tõenäoliselt originaalse lihtsa käsipuuga paikneb põhjapoolse hoone lääneküljel.
Katus (tüüp ja kattematerjal):	Madalakaldeline viilkatus. Eterniit (ehitusprojektis vastavalt nimetatud asbest-tsement).

Arhitektuuri konserveerimise ja restaureerimise täienduskoolituskursus

Korstnad:	Põhjapoolsel hoonel 1 punasest tellisest pitsiga korsten katuseharja kohal. Lõunapoolse hoone taga vantidega, eraldiseisev metallkorsten, oma vundamendil hoonemahust väljapool.
Arh. elemendid ja dekoor:	Dekoorivaba funktsionalistlikult ratsionaalne tööstusarhitektuur.
Varikatus:	Poolringi kujuline lame raudbetoonist varikatus trepikoja sissekäigu kohal.
Uksed:	Ustel ja väravatel puudub ühtne stiil. Leidub nii tahvel kui laud uksi. Paljud uksed on kaetud plekktahvlitega kummaltki poolelt. Väravad on keevitatud juhuslike mõõtmetega terastahvlitest. Originaalväravaid säilinud pole. Endised väravaavad on kas muudetud akendeks või jäänud avatäiteta läbipääsudeks juurdeehitusega tekkinud uutes siseruumides.
Aknad:	Originaalseid või autentseid aknaraame on säilinud kõigi olulisemate aknaava tüüpide kohta. Enamus aknaid on siiski nõukogude ajal (1970-1980ndatel) väljavahetatud vanast erineva raamikonstruktsiooniga ning teistsuguse jaotusega akende vastu, millega kaasnesid enamasti ka uued lengid.
Ümberehitused:	1962 (?)
Piirded:	Võrkaed krundi perimeetril
Haljastus:	Umbrohi ja võsa pms krundi servades
Rajatised:	Silikaattellistest trafoalajaam, puidust väravahoone pritsi- ja puukuuridega, eterniittahvlitega kaetud puitsõrestik kütusehoidla.
Täisehitusprots.	Ca 22%
Krundi pindala:	6266 m ²
Korruselisus:	a) 3+katusekorrus b) 1 c) 2
Hoone kõrgus meetrites	Räästa kõrgus: 12,4 m harja kõrgus: 13,4 m
Hoone ehitusalune pind	1161 m ² (ilma kõrvalhooneteta)
Hoone paigutus krundil	Krundi keskel
hoonesisene ruumijaotus	Põhjapoolse hoone I ja II korruse trepikojast lõunapoolse osa (ca 2/3 pinnast) moodustavad avarad tootmisruumid. Kummalgi korrusel on vaid neli laetalastikku kandvat posti. Ruumid on liigendatud kergseintega, mille paigutus hetkel ei vasta algsele projektile ega ole parima ka ruumide valgustuse seisukohast. III korruse ruumil oli, lisaks akendele, laes valgusava, kuhu langes päevavalgus läbi katuseharja kohal paiknenud pika ja kitsa valgusšahti. Põhjapoolse hoone põhjapoolne osa oli I korrusel jagatud kaheks laoruumiks ning II korrusel neljaks väiksemaks bürooruumiks. Põhjapoolse hoone soklikorruse täitis tootmisruumide all suuremas osas vana õllekelder. Põhjapoolses osas paiknes avar sepikoda kahe ääsisga, mis hiljem on jagatud mitmeks väiksemaks ruumiks. Lõunapoolse hoone põhikorrus koosneb kahest tsehhist. Suuremal on metallfermidele toetuv katuslagi, väiksema laetalasid toetavad ruumi liigendavad betoonpostide read. Sümmeetriliselt pikiteljelt poolitatud keldri lääneosas paiknevad treipingid, idaosast hõlmab enamiku vedelkütte katlamaja 4

Arhitektuuri konserveerimise ja restaureerimise täienduskoolituskursus

	katlaga. 1/5 osas paiknevad riietusruumid ja saun.
Ajalooline info	<p>Õlleladu (?, 1930, 1933). Heinrich Unger-Sternbergi garaaž, projekt ins F.Werncke (1930) Jaan Ebber'i mineraalvee tehas, Mõisa tee 12. (alates 1934). H.Ungern-Sternbergi lennukitehas 1934 (? A.Maramaa) Ungern-Sternberg, H. ja Ko. Mehaaniline töökoda. Mõisa tee 12. (alates 1934-1936) Põhjapoolne tehasehoone 1938-39 Lõunapoolse hoone ümberehitus 1962 (?)</p>
Arhiivimaterjalid ja publikatsioonid:	<p>Inventariseerimisjoonised (1953, 19??/1997): Viljandi Linnavalitsuse Arhitektuuri- ja planeerimisameti arhiiv Põhjapoolse hoone (1937) ja sellele eelnenud garaaži (1930) projektid: Viljandi Muuseum A.Maramaa. Viljandi. 1934, Viljandi. Lk 25.</p>
Seisukorra hinnang	Halb (amortiseerunud, reostunud (rasked õlid), hooldamata, talvel köetakse vaid üksikuid ruume.
Väärtushinnang:	arhitektuurselt huvitav
Kasutusrežiim:	<p>Säilitada fassaadid käesolevaks hetkeks säilinud kujul. Aknad taastada algsele vastavas raamistuses ja jaotusega. Hoone sisemus puhastada sekundaarsetest lisanditest, uutele funktsioonidele ümberkohandamisel vältida sekkumist originaalkonstruksioonidesse. Hoone industriaalse mineviku mälestuseks võiks korrastada, säilitada ja eksponeerida mõne tehnoloogilise sõlme või seadme (ääsid, liftid, treipingid). Soovitavalt mitte tükeldada lõunapoolse hoone keldri-ruume väiksemateks, et säilitada keldrilage toetavate arkaadide arhitektuurne mõjus. Hoone vajab põhjalikku puhastamist tööstusjäätmetest (metall-laastud ja mustus ning konstruktsioonidesse imunud õlid).</p>
Väljastatud ehitusload	
Kehtivad ja/või alga-tatud detailplan.-d	puuduvad